

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Bakalářská práce

Karolína Švandová

Málikovské elity v Damašku ve 14. – 15. století

Maliki elites in Damascus in the 14th and 15th century

Praha 2021

Vedoucí práce: PhDr. Josef Ženka, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda upřímně poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Josefu Ženkovi za jeho podporu, cenné rady a veškerou pomoc, kterou mi poskytl, a to nejen při psaní této práce, ale v průběhu celého studia. Děkuji i své rodině a přátelům za jejich neustálou podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 5. 2021

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá výzkumem málikovských učeneckých elit v Damašku v druhé polovině 14. a první polovině 15. století. Na základě dat získaných z narativních a biografických pramenů vybraných mamlúckých autorů se snaží rekonstruovat realitu damašského málikovského prostředí a způsob, jakým je tato komunita ve zvolených pramenech popisována. Pomocí těchto poznatků charakterizuje představitele těchto elit, jejich aktivity v Damašku a jejich roli na místní nábožensko-politické scéně v kontextu dobové sociální dynamiky.

Klíčová slova: Damašek, mamlúci, elity, málikovci, kroniky, biografie

Abstract

The thesis deals with the maliki learned elites in Damascus in the second half of the 14th century and the first half of the 15th century. It examines selected contemporary Arabic written sources, such as historical chronicles and biographic dictionaries by chosen mamluk authors. Based on the data extracted it aims to reconstruct the lived reality of the maliki elites and their depiction in the selected sources. An analysis of the personnel structure of the maliki community is presented, together with the study of the representatives' scholarly and vocational activities and the role of the community as a whole in the specific social dynamics of Damascus in the examined period of time.

Key words: Damascus, mamluks, elites, maliki, chronicles, biographies

Obsah

Úvod.....	7
Dosavadní výzkum málikovské komunity v Damašku	8
Poznámka k transkripci arabského jazyka	12
1 Rozbor použitých pramenů	13
1.1 Damašští autoři.....	17
1.1.1 Ibn al Džazarī.....	17
1.1.2 Ibn Ḥidždžī	17
1.1.3 Ibn Qādī Šuhba	18
1.2 Egyptští autoři	18
1.2.1 Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī.....	18
1.2.2 Ibn Furāt	19
1.3 Konfesní díla	20
1.3.1 Ibn Farḥūn.....	20
1.4 Kvantitativní a kvalitativní analýza získaných dat.....	20
1.5 Učenci z období před polovinou 8./14. století	21
1.6 Duplicitní záznamy	21
2 Sociální struktura damašku 8./14. a 9./15. století	27
2.1 Nábožensko-právní elity a obecná charakteristika jejich představitelů	27
2.2 Sociální dynamika města.....	29
2.3 Institucionalizace vzdělání	31
2.4 Damašek jako jeden z hlavních cílů učenců islámského světa	32
2.5 Možnosti setkávání učeneckých elit.....	33
3 Málikovská komunita v damašku	36
3.1 Označení v pramenech	36
3.2 Věk zkoumaných ‘ <i>ulamā</i> ’	37
3.3 Původ damašských málikovců	38
3.4 Důvody málikovské přítomnosti ve městě	42

3.5	Obsazování pozic a profesní rozmanitost málikovců.....	45
3.6	Možnosti a platformy setkávání málikovských elit.....	47
3.7	Charakteristika málikovských ' <i>ulamā</i> '	50
4	Zprávy o málikovském právním působení v damašku	52
	Závěr.....	58
	Bibliografie.....	61
	Prameny.....	61
	Literatura	61

Úvod

Damašská právně-náboženská scéna byla již od počátku mamlúckého sultanátu dynamickou doménou, ovládanou především, ale ne výlučně, představiteli šāfi'ovského maḏhabu. Málíkovské elity v tomto prostředí naopak, v poměru s ostatními právními školami, tvořily v Damašku minoritnu. Dlouhodobý monopol šāfi'ovských soudců do určité míry omezilo vydání dekretu sultána Bajbarse v roce 1265. Tento výnos uděloval, nejprve pro Káhiru, o rok později i pro Damašek, povinnost jmenovat do oficiální funkce hlavního soudce (*qāḏī al-quḏāʾi*) zástupce z každé ze čtyř právních škol. Nově naskytnutá možnost jmenovat do této společensky významné pozice zástupce ze svých řad měla na málíkovský maḏhab značný dopad. V dlouhodobé perspektivě je pevně ukotvila do rámce systému čtyř soudců a vytvořila nové příležitosti pro uplatnění řady místních nebo příchozích učenců.

Bakalářské práce si tak klade za cíl částečně rekonstruovat realitu a charakter damašských málíkovských elit působících v Damašku rámcově od druhé poloviny 8./14. století do začátku 9./15. století. Snaží se prokázat, že ač byla málíkovská komunita v Damašku minoritní, byla v této době již nepostradatelnou a nedílnou součástí damašské městské společnosti a plně integrována do zdejší právní kultury. Období 14. a 15. století bylo vybráno ze dvou důvodů. Za prvé skončila velká migrační vlna učenců ze západu, kteří přicházeli do Damašku v průběhu 13. století. Tato skutečnost měla za následek nejen umocnění potřeby málíkovského soudce v hlavních městech sultanátu, ale i určité definování málíkovské komunity jako celku. Za druhé souvisí časový rámec s výběrem specifických damašských pramenů, kronik Ibn Ḥidždžīho a Ibn Qāḏī Šuhby, které (ve své vydané podobě) pokrývají výlučně toto období.¹

Právě analýza vybraných narativních pramenů a způsobu, jakým mamlúčtí autoři málíkovské učence zaznamenávali, je i nedílnou součástí práce. Jde o nutný krok, jelikož představují hlavní pramen pro výzkum této společenské skupiny elit. Rozboru málíkovských biografí se věnuje první kapitola, která vytváří alespoň částečný rámec pro studium mamlúcké narativní tvorby ze syrské a egyptské části sultanátu. Autoři, jejichž děl je pro výzkum využito, totiž nepředstavovali jednolitou skupinu, a bylo u každého jednoho z nich nutné charakterizovat jejich společenské pozadí a pokrytí málíkovců.

---

¹ K těmto pramenům viz níže.

Pro správnou interpretaci lokalizovaných dat bylo též nutné nastínit prostředí, v němž se málikovské elity pohybovaly. Tomu se věnuje druhá kapitola, zaměřená na rozbor některých významných aspektů damašské společnosti – učeneckým elitám, síti studijních a profesních institucí a sociální dynamice, která tato místa prostupovala. Vymezuje společenských rámeček, v němž se jednotliví málikovci pohybovali a nacházely uplatnění.

Personálním složení damašské málikovské komunity se zabývá třetí kapitola. Podrobně se v ní rozebírají jednotliví damašští málikovci, a to ve svém kolektivním i individuálním kontextu. Rozebírá kvalitativní charakteristiky představitelů těchto elit, především jejich původ a důvody přítomnosti ve městě, a vědní obory a činnosti, jimž se zde věnovali. Zároveň se snaží definovat možnosti a prostory setkávání těchto elit, uvnitř i vně komunity, zapříčiněné jejich profesním a studijním zaměřením a společnými zájmy.

Projevy této společenské dynamiky zkoumá čtvrtá a závěrečná kapitola. Jde o specifické právní případy, v nichž málikovci figurovali jakožto soudci či právní odborníci, vždy v interakci se zástupci jiných právních škol. Napomáhají dokreslit ucelenější obraz málikovských elit. S jejich pomocí je možné přesněji určit, jakou roli hrála málikovská komunita v Damašku mezi elitami ostatních právních škol na místní právní scéně a v místním soudním systému.

Dosavadní výzkum málikovské komunity v Damašku

Fenomén málikovské přítomnosti v komunitě damašských muslimů bohužel stále leží spíše na okraji vědeckého zájmu historiků, kteří se věnují tématům z období mamlúckého sultanátu.² Jedinou výjimku představují dnes již letité práce Louise Pouzeta, který se málikovcům věnoval ve svých pracích o Damašku ve 13. století. Zdůraznil v nich především marginální pozici této komunity a význam vliv přistěhovalců a emigrantů na její tehdejší podobu.³ Právě pohyb osob a s tím související cestovatelská literatura je v západní literatuře

---

² Srov. Miura 2016, Chamberlain 2009.

³ Pouzet, Louis, Damas au VIIe/XIIIe siècles: Vie et structures religieuses dans une metropole islamique; též Pouzet, Louis, „MAGHRÉBINS A DAMAS AU VII E /XIII E SIÈCLE“, *Bulletin D'études Orientales* 28 (1975): 167-99.

hlavním tématem, kde se málikovci vyskytují, víceméně vždy jako projíždějící cestovatelé, případně jako studenti damašských učenců.⁴

Na nový směr studia této problematiky poukázal Josef Ženka, který zdůraznil význam propojení a interpretace identity příchozích učenců v kontextu místní mamlúcké kultury prostřednictvím studia rukopisů vytvořených málikovci v Damašku. Zdůraznil, že biografie jím studovaných andaluských a maghribských učenců, z nichž všichni patřili mezi Málikovce, je nutné vnímat jako projevy mamlúckého vnímání kultury značně se odlišující od toho, co oni sami zanechali ve svých vlastních rukopisech.⁵

Patrně nejdůležitější, ač rozsahem skromný materiál k málikovcům v Egyptě a Sýrii přinesl Lutz Wiederhold ve své studii o málikovském soudnictví a jeho přesazích do systému čtyř maḡhabů.⁶ Stejně problematice se věnoval okrajově i Yossef Rapoport, který analyzoval fungování maḡhabů po refromě sultána Bajbarse. I zde se málikovci vyskytují, nicméně pouze jako okrajové téma.⁷ V podobném duchu, jako součást fungování čtyř právních škol, se v práci cituje i několik právních textů – *fatew* – z damašského prostředí, kde byl málikovský muftí jedním z těch, kdo společně se svými kolegy psal své stanovisko k určitému problému.⁸

Zcela zásadní pro uchopení metodologie této práce byla literatura zabývající se sociální dynamikou mamlúckého městského prostředí, především v období 8./14. a 9./15. století. Poskytla metodologický rámeček, do něhož bylo možné damašské málikovce, jakožto součást mamlúcké náboženské a učenecké elity, zasadit. Speciálně damašské elitní scéně se věnuje publikace Michaela Chamberlaina, jenž ve své práci věnuje životu a fungování civilních učených elit a popisuje strategie, pomocí nichž udržovaly své společenské postavení.⁹ Studie Joan E. Gilbert, vycházející z její nevydané disertační práce, posloužila k pochopení vývoje

---

⁴ Viz např. Yehoshua Frenkel, "Muslim Travellers to Bilad al-Sham (Syria and Palestine) from the Thirteenth to the Sixteenth Centuries: Maghribi Travel Accounts," in Sarah Searight and Malcolm Wagstaff, eds., *Travellers in the Levant: Voyagers and Visionaries* (Durham: ASTENE, 2001), 109-120.

⁵ Ženka, Josef, "A Mamlūk-Andalusi Holograph Manuscript of the Former Maḡribid Chancellor Muḡammad Ibn Ḥizb Allāh al-Wādī Āshī (d. 788 H/1386 CE)", in *The Maghrib in the Mashriq* (De Gruyter, 2021), 477–512; rovněž de Castro León, Victor, „Chapter 3 Ibn al-Khaṭīb and His Mamluk Reception“, in *New Readings in Arabic Historiography from Late Medieval Egypt and Syria*, (Leiden: Brill, 2021).

⁶ Wiederhold, Lutz, "Some Remarks on Mālikī Judges in Mamluk Egypt and Syria", in *Die Mamlūken Studien Zu Ihrer Geschichte Und Kultur ; Zum Gedenken an Ulrich Haarmann (1942-1999)*, Stephan Conermann a Anja Pistor-Hatam (Hrsg.), *Asien Und Afrika 7* (Hamburg: Schenefeld: EB-Verlag, 2003), 403–13.

⁷ Rapoport, Yossef, "Legal Diversity in the Age of Taqlīd: The Four Chief Qāḍīs under the Mamluks", *Islamic Law and Society* 10, č. 2 (2003): 210–28.

⁸ Al-Munadẓẓid, Salāh al-Dīn, Ḥarīq al-Dẓāmi' al-Umawwī bi-Dimašq sanat 740 h., in *Madẓallat Madẓma' al-'ilmī al-'arabī* 1/31, Dimašq 1956, 45-47.

⁹ Chamberlain, Michael, *Knowledge and Social Practice in Medieval Damascus, 1190-1350*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

role 'ulamā' a institucionalizace vědění v Damašku.¹⁰ Zcela odlišný popis učeneckého prostředí Káhiry přinesl Jonathan Berkey. Přestože se jeho práce věnuje druhém z dvou největších měst mamlúcké říše, dynamika interakce mezi čtyřmi maḡhaby, lze částečně přenést do damašského prostředí.¹¹ Oproti tomu japonský historik Tori Miura, se věnuje damašské městské společnosti a geografii. Jakkoli jde v jeho případě primárně o Ḥanbalovce a čtvrti al-Šāliḥīja, zahrnul do své studie i místa zcela sloužící málikovské komunitě, případně ta, kde damašští málikovci působili.¹²

To, jak málikovci fungovali, je možné zjistit převážně na základě narativních pramenů.¹³ Zde došlo v posledních dekádech k obrovskému posunu v bádání, kdy pro řadu autorů a dílčích témat nyní existují zvláštní studie, nebo jejich díla byla nově editována.¹⁴ Zde byla hlavním zdrojem informací pro práci s tímto typem pramenů monografie Sami G. Massouda, v níž podrobně zpracoval historiografická specifika káhirských a damašských autorů 14. a 15. století.¹⁵ Ta byla doplněna několika dílčím studii v práci použitých autorů – zvolená díla tvoří např. Massoudovy studie o kronice Ibn Qāḍī Šuhby,¹⁶ komplexní studie o tomto autorovi od Tarek Sabraa,¹⁷ analýza Ibn Hadžarova díla od Mohammad Gharaibeha,¹⁸ či možnosti komparace pramenů od Donalda P. Littlea.¹⁹

---

¹⁰ Gilbert, Joan E., "Institutionalization of Muslim Scholarship and Professionalization of the 'Ulamā' in Medieval Damascus", *Studia Islamica*, č. 52 (1980): 105–34.

¹¹ Berkey, Jonathan Porter, *The transmission of knowledge in medieval Cairo: a social history of Islamic education* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1992).

¹² Miura, Tori, *Dynamism in the Urban Society of Damascus: The Šāliḥīyya Quarter from the Twelfth to the Twentieth Centuries*, Islamic area studies (Leiden: Brill, 2016).

¹³ Druhou možností je rukopisný výzkum, který však zcela překračuje rámec této práce. Totéž i studium studijních certifikátů, které pro studované období nejsou ani částečně zpracované.

¹⁴ Van Steenberg, Jo, "Introduction History Writing, Adab, and Intertextuality in Late Medieval Egypt and Syria: Old and New Readings", In *New Readings in Arabic Historiography from Late Medieval Egypt and Syria*, (Leiden: Brill, 2021), 1-29; Guo, Li, "Mamluk Historiographic Studies: The State of the Art", in *Mamlūk Studies Review*, 1 (Middle East Documentation Center, University of Chicago, 1997), 15–43; Hirschler, Konrad, "Studying Mamluk Historiography. From Source-Criticism to the Cultural Turn", in *Ubi Sumus? Quo Vademus? Mamluk Studies - State of the Art*, Mamluk Studies 3 (Göttingen: V & R Unipress, Bonn Univ. Press, 2013), 159–86.

¹⁵ Massoud, Sami G., *The chronicles and annalistic sources of the early Mamluk Circassian period* (Boston: Brill, 2007).

¹⁶ Massoud, Sami G., "Ibn Qāḍī Shuhba's 'Al-Dhayl Al-Muṭawwal': The Making of An All Mamluk Chronicle", *Quaderni di Studi Arabi* 4 (2009): 61–79.

¹⁷ Sabraa, Tarek, "Ibn Qāḍī Shuhba (1377–1448): His Life and Historical Work", in *New Readings in Arabic Historiography from Late Medieval Egypt and Syria: Proceedings of the Themed Day of the Fifth Conference of the School of Mamluk Studies, New Readings in Arabic Historiography from Late Medieval Egypt and Syria* (Leiden: Brill, 2021), 180-234.

¹⁸ Gharaibeh, Mohammad, "Narrative Strategies in Biographical Dictionaries: The ad-Durar al-Kāmina of Ibn Ḥaḡar al-'Asqalānī - a case study", in *Mamluk Historiography Revisited - Narratological Perspectives*, Stephan Conermann, Mamluk Studies (V&R Unipress, 2018).

¹⁹ Little, Donald P., "A Comparison of al-Maqrīzī and al-'Aynī as Historians of Contemporary Events", in *Mamlūk Studies Review*, 7 (2) (Middle East Documentation Center, University of Chicago, 2003), 205–15.

Zásadní poté byla volba pramenů, o něž se tato práce opírá. Logicky nebylo možné obsáhnout celou mamlúckou historiografickou produkci. Pro její obrovský záběr, a právě díky edicím v posledních letech i počet to zcela přesahuje rámec bakalářské práce. Proto se analýza soustředí na díla, která buď vznikla v Damašském prostředí ve studovaném období, nebo ho retrospektivně zpracovala. Jde především o dvě kroniky damašských autorů kroniky Ibn Ḥidždžīho (751/1350-816/1413)²⁰ a Ibn Qāḍī Šuhby (779/1377-851/1448)²¹, jež se podrobně věnují místnímu prostředí. První vydané pod názvem *Tārīch Ibn Ḥidždžī* pokrývá roky 741–7/1340–7 a 769–815/1367–1413 (kromě r. 775/1373–4), druhé, *Ta`rīch Ibn Qāḍī Šuhba*, se ve vydané části věnuje rokům 741-808. Ani jedna z nich se nedochovala ve své úplnosti a druhá nebyla dodnes celá vydána.<sup>22</sup> Pro jejich doplnění a právě komparaci byl vybrán biografický slovník pokrývající toto období *al-Durar al-kāmina fī a`jān al-mi`a al-thāmina*, z egyptské tvorby od Ibn Ḥadžara al-`Asqalānīho (773/1372–852/1449)²³, a damašský od Ibn al-Džazarīho (751/1350–833/1429) jménem *Kitāb ghājat al-nihāja fī tabaqāt al-qurrā`*.<sup>24</sup> K nim byl přidán jediný specificky málíkovský slovník Ibn Farḥūna (z. 799/1397) *al-Dībādž al-muḍahhab fī ma`rifat a`jān `ulamā` al-maḍhab*, který v práci zastupuje konfesní díla a poskytuje vhled do málíkovských pramenů.<sup>25</sup> Posledním zdrojem informací byla kronika egyptského autora Ibn Furāta (735/1334–807/1405) *Ta`rīch al-duwal wa-l-mulūk*, která poskytla doplňující rámec oběma damašským kronikám. Jedná se o významný dobový pramen, který poskytuje egyptskou perspektivu událostí a z nějž čerpá mnoho jeho současníků i pozdějších autorů.²⁶ Na některých místech pak byly použity informace i jiných mamlúckých autorů, např. al-Birzālīho (1267-1339).²⁷ Jakkoli se tento materiál může zdát neúplný, málíkovská komunita se v něm vyskytuje a lze na jeho základě nastínit základní kontury jejího působení.²⁸

²⁰ Ibn Ḥidždžī, Šihāb al-Dīn, *Tārīch Ibn Ḥidždžī*. Ed. Abū Jahjá `Abd Allāh al-Kundarī. 2 vols. Beirut: Dār Ibn Ḥazm, 2003.

²¹ Ibn Qāḍī Šuhba, Taqī al-Dīn, *Ta`rīch Ibn Qāḍī Šuhba*. Ed. `Adnān Darwīš. 4 vols. Dimašq: Institut français de Damas, 1977-1997.

²² Sabraa 2021.

²³ Ibn Ḥadžar al-`Asqalānī, Aḥmad, *al-Durar al-kāmina fī a`jān al-mi`a al-thāmina*. Ed. Muḥammad Sajjid Džād al-Ḥaqq. 5 vols., Káhira: Dār al-kutub al-ḥadītha, 1966-1968.

²⁴ Ibn al-Džazarī, Muḥammad, *Kitāb ghājat al-nihāja fī tabaqāt al-qurrā`*. Eds. Gotthelf Bergsträsser a Otto Pretzl. Kairo: Druckerei as-sa`āda, and Leipzig: Deutsche Morgenländische Gesellschaft in Kommission bei F. A. Brockhaus, 1933-1937.

²⁵ Ibn Farḥūn, Ibrāhīm, *al-Dībādž al-muḍahhab fī ma`rifat a`jān `ulamā` al-maḍhab*. Ed. Muḥammad al-Aḥmadī Abū al-Nūr. 2 vols., Káhira: Dār al-turāth, 1974.

²⁶ Ibn al-Furāt, Muḥammad, *Ta`rīch al-duwal wa-l-mulūk*. Eds. Quṣṭanṭīn Zurajq a Nadžlā `Izz al-Dīn. Vols. 7-9. Beirūt: American University of Beirut Press, 1936-1942.

²⁷ Al-Birzālī, `Alam al-Dīn al-Qāsim Ibn Muḥammad ibn Yūsuf, *Muqtafī `alá kitāb al-Rawḍatayn al-ma`rūf bi-Tārīkh al-Barzālī*. Edited by `Umar `Abd al-Salām Tadmurī. 4 vols. Beirut: al-Maktabah al-`Ašrīyah, 2006.

²⁸ Chtěla bych zde poděkovat Josefu Ženkovi za poskytnutí pramenů a literatury k vypracování této práce. Pokud se někde v práci citují rukopisy, jde o materiály poskytnuté vedoucím mé práce, které jsme četli a studovali na seminářích.

Poznámka k transkripci arabského jazyka

Pro přepis arabských jmen, výrazů a citací z pramenů byl použit zjednodušený vědecký přepis do latinky, který využívá specifík české abecedy a diakritiky. Přepis (a ne arabský originál) byl zvolen z důvodu snazšího formátování textu, kdy výskyt arabského a českého písma způsoboval typografické problémy. Výrazy a názvy měst, které mají své ekvivalenty v českém jazyce, byly ponechány v této podobě. Hamza na počátku slov není přepisována a určité členy nejsou asimilovány. U složitější tvarů (např. spojení předložek a částic s určenými jmény) byla použita pravidla používaná časopisem Arabica, adaptovaná podle zde použité české vědecké transkripce.²⁹

ض	ص	ش	س	ز	ر	ذ	د	خ	ح	ج	ث	ت	ب	ء
ḍ	ṣ	š	s	z	r	ḏ	d	ch	ḥ	dž	th	t	b	'

ي	و	ه	ن	م	ل	ك	ق	ف	غ	ع	ظ	ط
j	w	h	n	m	l	k	q	f	gh	'	ẓ	ṭ

²⁹ Viz "Arabica, Instructions for Authors", Brill, accessed May 14, 2017, https://brill.com/fileasset/downloads_products/Author_Instructions/ARAB.pdf.

1. Rozbor použitých pramenů

Období Mamlúckého sultanátu je v poměru s jinými érami na písemné prameny velmi bohaté, přičemž se jich velké množství dochovalo dodnes.³⁰ V posledních letech stoupá počet jejich kritických i populárních edic a rozšiřuje se počet mamlúckých autorů, jimž jsou zasvěceny dílčí studie.³¹ Narativní prameny totiž tvořily nedílnou součást mamlúcké psané kultury, a i přes studium a neustále rostoucí počet edic pramenů jiné povahy stále představují převládající zdroj ke studiu řady společenských problémů.³² V jejich zpracování se odráží i samotný vývoj mamlúcké historiografie, kdy se v průběhu let vedle kronik rozvíjely i další formy a žánry zpracování minulosti a současnosti. Mamlúckí autoři se totiž často uchýlovali k užití biografických slovníků a jim příbuzných forem, jedné z nejspecifičtějších forem zpracování dějin.

Biografické slovníky jsou považovány za původní produkt muslimské společnosti.³³ Jejich hlavním obsahem pramenů jsou biografie mužů i žen z různých vrstev společnosti a míst, jejichž životy autoři pokládali za vhodné za zaznamenání a informace o nich dostatečně významné na to, aby je předali dalším generacím. Představují specifický přístup k organizaci a zaznamenávání vědění, oproti chronologicky zpracovaným kronikám jsou totiž řazeny abecedně nebo tematicky a nezabývají se primárně politickými událostmi, i když se lze setkat s výjimkami.³⁴ Jejich autory nemuseli být doboví historici, nýbrž se jedná o žánr, který mohl vytvářet teoreticky kdokoliv z *'ulamā'*, například i soudci či jiní učenci.

Biografické slovníky tak nebyly jednoduším útvarem. Lišily se formou, profesním či územním záběrem, nebo byly zasvěceny pouze osobám z konkrétního časového období. Někteří autoři poté kombinovali analistický typ kroniky s biografickým slovníkem, čímž vznikala historiografická díla obsahující zevrubný popis událostí jednotlivých let (*hawādith*) i

---

³⁰ Viz "Mamluk Bibliography Online", accessed May 14, 2017. Dostupné na <http://mamluk.lib.uchicago.edu/index.html>.

³¹ O Ibn Qāḍī Šuhbovi např. Sabraa 2021; Massoud 2009; osobě al-Maqrīzīho a jeho dílu se věnuje Bauden, Frédéric, „Al-Maqrīzī and His al-Tārīkh al-kabīr al-muqaffā li-Miṣr. Part 1: An Inquiry into the History of the Work“, in S. Massoud, *Studies in Islamic Historiography: Essays in Honour of Professor Donald P. Little* (Leiden: Boston, 2020), 66-124.; o osobě al-Šafadīho viz Little, Donald P., „Al-Šafadī as Biographer of His Contemporaries“, in *Essays on Islamic Civilization: Presented to Niyazi Berkes, 190–210*, (Brill, 1976), 190-191.

³² Frenkel 2014, 5; o pramenech diplomatické povahy Bauden, Frédéric, and Malika Dekkiche, eds. *Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies*, (Leiden: Brill, 2019).

³³ Wadad al-Qaḍī 2006, 26.

³⁴ O biografických slovnících osobností politických dějin viz např. Ito, Takao, „Al-Maqrīzī's Biography of Tīmūr.“ *Arabica* 62, no. 2-3 (2015): 308–27.

biografické údaje v podobě nekrologů významných osobností, které v daném roce či v dané dekádě zemřeli (*wafajāt*)³⁵.

Pro výzkum málikovské komunity v Damašku znamenají biografické slovníky zásadní zdroj dat k jejich zapojení do života ve městě a událostem ze života jejich členů. Životopisy jednotlivých učenců se obvykle, pokud jsou tyto údaje známy, skládají z jejich jména, data narození, informací o specializaci, znalostech, certifikátech a učitelích dané osoby (u koho a jaká díla poslouchal, od koho se učil, s kým pracoval), postech a pozicích, které za svůj život držel a data úmrtí. Příkladem učence, jehož biografie je v tomto ohledu jednou z těch kompletnějších, může být ʿĪsā Ibn Masʿūd Ibn Abī al-Hādž al-Mandžalātī Abū al-Rūh al-Ḥamīrī.³⁶

Někdy jsou poté doplněny o různé příběhy, často poukazující na některé konkrétní životní události či typickou charakteristiku zpracovávané osoby. Délka zápisů nebyla přesně daná – některé zápisy bývají dlouhé přes několik stran, jiné se omezují pouze na pár řádků. Roli v tomto ohledu hrál dobový význam daného učence či dostupnost informací autora daného slovníku.

Právě tyto dvě okolnosti se plně projeví na délce biografí damašských málikovců. Ty jsou obvykle kratšího charakteru, jen místy se objevují delší zápisy, v nichž se kromě základních údajů zmiňují např. některé konkrétní případy z málikovského soudnictví, především pokud v některých případech zasahovalo do událostí spojených se členy ostatních *madhhabů* či učenecké elity. Informace týkající se života příchozích učenců před jejich příchodem na islámský východ jsou obvykle stručnější. Z jejich života v západní části islámského světa se tak objevuje pouze málo informací, které by byly známy i na východě – jedná se například o informace, které se daly vyčíst z certifikátů a dokladů o tom, s kým, u koho či na jakých místech daný učenec studoval. S výjimkami se setkáme u Ibn Ḥadžara u andaluských učenců, kdy mu za zdroj posloužil biografický slovník zasláný z Pyrenejského poloostrova do Káhiry.³⁷ Po jejich příchodu na mamlúcké území jsou již informace rozsáhlejší. V tomto ohledu autoři měli možnost zajít do větších detailů, pravděpodobně díky tomu, že se s učenými oni sami či jejich informanti mohli poznat osobně či se dokonce pravidelně setkávat.³⁸

---

³⁵ Typickým příkladem autora tohoto typu kroniky je Ibn Qādī Šuhba, jenž psal i tematické biografické slovníky, které však nebyly předmětem studia této práce (např. *Ṭabaqāt al-Fuqahāʾ al-Šāfiʿīja*).

³⁶ Ibn Ḥadžar al-ʿAsqalānī, 4: 246.

³⁷ Takto biografovanou osobou byl např. Ibn Ḥizb Allāh viz Ženka 2021; rovněž de Castro León 2021.

³⁸ O možnostech setkávání učeneckých elit viz Ženka 2021.

Pole působnosti učenice poté do velké míry určovalo obsah jeho biografie. Každý z vědních oborů měl svá specifika. Pokud vezmeme v úvahu zkoumané málíkovce různých specializací, pro ty bylo naprosto zásadní zmínit osoby, u nichž se učili, jelikož se tím částečně dala popsat jejich důvěryhodnost a schopnosti, tj. jejich kulturní kapitál, zatímco pro literáty není tento fakt do určité míry zásadní.³⁹ V málíkovských zápisech tak obvykle, až na pár výjimek u stručnějších zpráv, nacházíme vyjmenované *'ulamā'*, se kterými daná osoba studovala, případně jaká díla konkrétně s nimi probírali a následně předávali.⁴⁰

Informace o protagonistech svých děl autoři získávali různými způsoby. Z písemných zdrojů využívali díla dřívějších autorit, která považovali za důvěryhodná, korespondenci či oficiální dokumenty, výpovědi svých informátorů, očitých svědků daných událostí nebo předávaných vyprávění. Mnozí autoři také doplňovali tyto zdroje svými vlastními znalostmi a poznatky, získanými pozorováním svého okolí.⁴¹ Mamlúčtí autoři během svých životů často cestovali, například i vykonali velkou pout' a většina z nich znala největší města sultanátu z vlastní zkušenosti a v některých případech se i znali navzájem. V pramenech obecně se tak místy objevují fráze typu „řekl mi...“, „dozvěděl jsem se...“, „dočetl jsem se...“ a další:

„...*wulida fi mā achbaranī sana iḥdā wa-sab 'ami 'a*...“⁴²

„...*ra 'ajtu dālika bi-chatt Ibn Sa 'd*...“⁴³

„...*achbaranī Džamāl al-Dīn*...“⁴⁴

„...*fa-qāla lī qad inqadā al-šaghl*...“⁴⁵

„...*qāla lī: aradtu an uchbirahu*...“⁴⁶

Použití přímé řeči se objevuje také při citacích informátorů:

„...*wa-qāla al-Šafādī qāla lī Ibn Sajjid al-Nās lamā qadama qa 'ada bi-l-sūq*...“⁴⁷

“...*fa-qāla al-Andarašī mā 'alimtu minhu bi-wuqū 'i dālika*...”⁴⁸

³⁹ Wadad al-Qadi, 59-60.

⁴⁰ Rukopisné doklady např. u Ibn Majmūna, viz Ženka 2021.

⁴¹ Massoud 2007.

⁴² Ibn al-Džazarī, 2: 171.

⁴³ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 4: 172.

⁴⁴ Ibn Farḥūn, 2: 81.

⁴⁵ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 5: 350.

⁴⁶ Ibn Ḥidždžī, 1: 516.

⁴⁷ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 5: 446.

⁴⁸ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 1: 157.

Tento jev je ve větším množství možné sledovat především u dvou ze zkoumaných autorů: Ibn Ḥadžara a Ibn Ḥidždžiho. Druhý jmenovaný poměrně často promlouvá v první osobě, čímž dokresluje svou roli vypravěče, který se osobně účastnil místních událostí:

„...*wa-ra`ajtuhu anā fi awwal ramaḍān.*“⁴⁹

Autoři použitých biografických slovníků a kronik použitých v této práci však netvořili jednotnou skupinu. Pocházeli z různých zemí a z rozličných společenských prostředí, náleží k různým právním školám, tvoří různé typy děl a v různých obdobích a čerpají z různých zdrojů.⁵⁰ Obecně se dělí na dvě skupiny. První reprezentuje egyptskou (primárně káhirskou, v menší míře však i alexandrijská) historiografickou tvorbu. V práci ji zde zastupují Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī (773/1372-852/1449) a Ibn Furāt (735/1334-807/1405). Druhou skupinu představují syrští (konkrétně damašští) autoři. Její hlavní zástupce, často vzájemně provázané, představují Ibn al-Džazarī (751/1350-833/1429), Ibn Ḥidždži (751/1350-816/1413) a Ibn Qādī Šuhba (779/1377-851/1448).⁵¹ Z dalších míst pod mamlúckou kontrolou hraje zásadní roli medinský autor Ibn Farḥūn (760/1358-799/1397).

Vzhledem k rozdílnému časovému období životů a působení těchto autorů dochází na přelomu 8./14. a 9./15. století k jistému přeskupení časového záběru jejich děl. Historici jako Ibn Furāt a Ibn Farḥūn svou činnost se sklonkem století ukončili, Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī svůj biografický slovník poté zasvětil především osobnostem 8./14. století (přestože jej psal v 9./15. století). Ibn Qādī Šuhba se v tento moment naopak nacházel v rozkvětu své kariéry a Ibn Ḥidždži a Ibn al-Džazarī se ve svých dílech věnují jak konci 14. tak i období prvních desetiletí 9./15. století.⁵²

Z důvodů těchto rozlišností nelze prameny a jejich význam pro tuto práci jen čistě generalizovat, je na místě uvést ke každému dílu jeho časový a tematický záběr a přínos pro výzkum málíkovských elit.

---

⁴⁹ Ibn Ḥidždži, 1: 349.

⁵⁰ Massoud 2007, 104.

⁵¹ O těchto autorech též Massoud 2007.

⁵² Massoud, 150-153.

1.1. Damašští autoři

1.1.1. Ibn al Džazarī

Šams al-Dīn Muḥammad Ibn Muḥammad al-Džazarī (751/1350–833/1429), rodilý Damaščan, byl velmi oceňovaným šáfi‘ovským muftím a uznávanou autoritou koránských věd a umění recitace (=qira‘āt). Ve své *Kitāb ghājat al-nihāja fī ṭabaqāt al-qurrā*⁵³ zpracoval životopisy právě ‘ulamā’, kteří se zabývali recitací koránu.⁵⁴ Pro 8./14. století jeho slovník přinesl šest relevantních výsledků, ačkoliv jsou biografické záznamy málikovců poměrně stručnější než u ostatních autorů. Pro počátek 9./15. století, ač několik záznamů z tohoto období obsahuje, se však žádný z nich se netýká učenců málikovského maḏhabu.

1.1.2. Ibn Ḥidždžī

Šihāb al-Dīn Abū al-‘Abbās Aḥmad Ibn Ḥidždžī (751/1350–816/1413) byl syrský historik, právník a učenec v oblasti hadíthů. Pocházel z učené šáfi‘ovské rodiny v Damašku, kde i téměř celý život působil. Ve svém díle, *Ta’rīch Ibn Ḥidždžī*,⁵⁵ se ve velkém věnuje syrskému prostředí, pro egyptskou část sultanátu poté přejímá informace především od Ibn Furāta či získává od svých informátorů.⁵⁶ Jedná se o klasickou analistickou kroniku tohoto období, rozdělenou na roky a měsíce, poskytující však informace nejen o politice, ale i o náboženské a společenské stránce města, včetně nekrologů (uvedené za jednotlivými částmi nadpisem „*wa mimman tuwufija fīhi/fī hādīhi sanat*“).⁵⁷ Z díla Ibn Ḥidždžīho následně vyšel (a zároveň jej doplnil) Ibn Qādī Šuhba a mnoho informací poskytnutých v Ibn Ḥidždžīm lze nalézt jeho nástupce.⁵⁸

---

⁵³ Ibn al-Džazarī, Muḥammad, *Kitāb ghājat al-nihāja fī ṭabaqāt al-qurrā*. Eds. Gotthelf Bergsträsser a Otto Pretzl. Kairo: Druckerei as-sa‘āda, and Leipzig: Deutsche Morgenländische Gesellschaft in Kommission bei F. A. Brockhaus, 1933-1937.

⁵⁴ Ben Cheneb, M., “Ibn al-Džazarī”, in: *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, 753.

⁵⁵ Ibn Ḥidždžī, Šihāb al-Dīn, *Tārīch Ibn Ḥidždžī*. Ed. Abū Jahjá ‘Abd Allāh al-Kundarī. 2 vols., Beirut: Dār Ibn Hazm, 2003.

⁵⁶ Massoud 2007, 81-85.

⁵⁷ Tamtéž, 129-131.

⁵⁸ Massoud 2009, 70.

1.1.3. Ibn Qādī Šuhba

Taqī al-Dīn Abū Bakr Ibn Aḥmad Ibn Muḥammad Ibn Qādī Šuhba (779/1377-1448), šāfi'ovský učenec, qādī, historik a učitel z Damašku, byl studentem Ibn Ḥidždžīho. Společně představují jedny z hlavních syrských historiků svého období. Ibn Qādī Šuhba dopsal, a navíc doplnil dílo svého učitele, *Ta'rīch Ibn Ḥidždžī*.⁵⁹ Toto rozšíření, obohacené o mimosyrské informace především od Ibn Furāta, nese název *al-dhajl al-muṭawwal*.⁶⁰ *Ta'rīch Ibn Qādī Šuhba*, pramen, jenž vychází právě z tohoto doplňku.⁶¹ Jedná se o revidovanou a kratší verzi *al-Dhajlu*, soustředící se na dějiny syrské i egyptské části sultanátu, skládající se z událostí i nekrologů.⁶² Pro tuto práci přinesl poměrně významný počet původních biografii (celkem 14 zmínek), a to jak pro druhou polovinu 8./14. století, tak i pár z první poloviny 9./15. století. Je zde nutné dodat, že část díla, věnující se prvním dekadám 15. stoletím, se stále nachází pouze v rukopisné podobě.⁶³

1.2. Egyptští autoři

1.2.1. Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī

Šihāb al-Dīn Aḥmad Ibn 'Alī Ḥadžar al-'Asqalānī (773/1372–852/1449) byl jedním z nejvýznamnějších učenců a autorů své doby. Pocházel z obchodnické rodiny, za svého života často cestoval a měl příležitost se setkat a studovat s mnoha elitními učiteli napříč mamlúckou říší, včetně Damašku.⁶⁴ Větší část svého života strávil v Egyptě, kde působil jako soudce (náležel k šāfi'ovskému maḏhabu), a za svůj život napsal desítky děl z různých oborů. Klíčový význam pro studium osob v 8./14. století hraje *Al-Durar al-kāmina fī a'jān al-mi'a al-thāmina*, biografický slovník významných osob 8./14. století.⁶⁵ Zmínky týkající se počátku 9./15. století poté vložil do dodatku tohoto díla (*Dhayl al-durar*)⁶⁶. Jedná se o velmi zevrubné dílo se širokým

---

⁵⁹ Tamtéž, 64.

⁶⁰ Sabraa 2021, 205-209.

⁶¹ Ibn Qādī Šuhba, Taqī al-Dīn, *Ta'rīch Ibn Qādī Šuhba*. Ed. 'Adnān Darwīš. 4 vols., Dimašq: Institut français de Damas, 1977-1997.

⁶² Massoud 2007, 82-83.

⁶³ Sabraa 2021, 211-229.

⁶⁴ Massoud 2007, 53.

⁶⁵ Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī, Aḥmad, *al-Durar al-kāmina fī a'jān al-mi'a al-thāmina*. Ed. Muḥammad Sajjid Džād al-Ḥaqq. 5 vols., Káhira: Dār al-kutub al-ḥadītha, 1966-1968.

⁶⁶ Ibn Ḥajar al-'Asqalānī, Aḥmad ibn 'Alī, *Dhayl al-Durar al-Kāmina fī A'jān al-Mi'a al-Thāmina*. Ed. Aḥmad Farīd al-Māzidī. 376 pp., Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmīyah, 1998.

zaměřením – věnuje se učencům, vládcům, emírům, literátům a básníkům a dalším osobnostem. Mnozí ze zmíněných náboženských elit byli Ibn Ḥadžarovými učiteli, o jiných čerpal informace z nejrůznějších zdrojů.⁶⁷ Díky tomuto širokému záběru tak tento slovník, i přes svůj egyptský původ, obsahuje poměrně velké množství záznamů o málíkovcích, kteří nějaký čas působili v Damašku – z jeho práce pochází nejvíce získaných dat pro tuto práci, celkem 25 relevantních záznamů z druhé poloviny 8./14. století.

1.2.2. Ibn Furāt

Nāṣir al-Dīn Muḥammad Ibn ‘Abd al-Raḥīm Furāt (735/1334–807/1405) byl egyptským historikem, stoupencem hanafijského maḏhabu, autorem univerzální historie *Ta’rīḥ al-duwal wa-l-mulūk*, v níž podrobně zpracoval historii období let 500/1106–799/1396.⁶⁸ Později tato kronika sloužila jako jeden ze zdrojů informací dalších historiků, např. Ibn Qādī Šuhbu nebo Ibn Ḥidždžīho. Sám Ibn Furāt čerpal pro starší období z některých dřívějších autorů, např. od Ibn Duqmāqa, významného autora 8./14. století, přičemž přidává mnoho vlastních, originálních dat. Ibn Furātovo dílo se soustředí především na politické události, náboženské a společenské záležitosti jsou oproti nim v částečně menší míře.⁶⁹ Právě z tohoto důvodu – a společně s egyptským původem kroniky – bylo využití tohoto pramene méně přínosné, co týče se nových, originálních dat k málíkovské komunitě v Damašku.

Z celkem tří použitých částí této kroniky (díly VII-IX, pokrývajících roky 672/1273–799/1396) pouze osmá a devátá část přinesly relevantní data týkající se málíkovských osobností, oproti ostatním pramenům však v poměrně malém měřítku. V osmém díle se nachází osm zmínek o málíkovcích, přičemž se až na jeden případ jedná o osobnosti spjaté s egyptským prostředím, u nichž chybí jakákoliv zmínka o Damašku. Co se týče devátého dílu, podařilo se mi nalézt devatenáct zmínek, některá jména se zde však vyskytují vícekrát, což toto číslo snižuje na čtrnáct jedinečných případů. Drtivá většina těchto dat se bohužel opět váže pouze k egyptské části říše a o damašském prostředí se zmiňují pouze dvě z nich. Některé tyto záznamy ani neudávají jména daných málíkovců, avšak tento fakt nijak nesnižuje obecný přínos a význam této kroniky pro zasazení informací do obecného rámce.

---

⁶⁷ Gharaibeh 2018, 11-12.

⁶⁸ Ibn al-Furāt, Muḥammad, *Ta’rīḥ al-duwal wa-l-mulūk*. Eds. Quṣṭanṭīn Zurajq a Nadžlā ‘Izz al-Dīn. Vols. 7-9. Beirut: American University of Beirut Press, 1936-1942.

⁶⁹ Massoud 2007, 37-38.

1.3. Konfesní díla

1.3.1. Ibn Farḥūn

Burhān al-Dīn Ibrāhīm Ibn ‘Alī Ibn Farḥūn al-Mālikī (z. 799/1397) byl potomkem rodiny andaluského původu, jež se usadila v Medíně.⁷⁰ Působil tam jako právník a soudce, byl autorem několika literárních děl, z nichž biografických slovník *al-Dībādž al-mudhahhab fī ma‘rifat a‘jān ‘ulamā’ al-maḏhab* hraje v této práci významnou roli.⁷¹ Jedná se o jediný specificky málíkovský biografický slovník významných učenců 8./14. století, z nichž mnozí náleželi k Ibn Farḥūnovým současníkům. Pracoval na něm téměř až do konce svého života – některé nalezené údaje vedou až k roku 796.⁷² Celkem tento pramen přinesl deset originálních záznamů o málíkovských učencích, kteří žili nebo působili v Damašku.

Tato různorodost autorů a pramenů může vytvářet ideální nástroj k získání alespoň částečné představy o charakteru málíkovské komunity a fungování jejích členů v damašském prostředí. Informace získané z těchto děl bylo však nutné podrobit důkladné analýze a vytržít relevantní data. Postup jejich identifikace a práce s výsledným korpusem jsou popsány v následující podkapitole.

1.4. Kvantitativní a kvalitativní analýza získaných dat

Výchozí korpus málíkovských učenců, kteří za svého života žili či působili v Damašku, zahrnoval celkem 80 zmínek. Bylo však nutné veškerá tato data kvantitativně a kvalitativně zpracovat a jako první vyřadit učence, jejichž životní dráha zcela nespadá do zkoumaného období. V následující fázi bylo nutné zjistit, které osoby se v získaných datech objevují více než jednou a tyto duplikáty zaznamenat. I přes výslednou přibližně třetinovou redukci původních informací však tato data i nadále posloužila jako doplňující materiál pro komparaci a podporu mé teze.

---

⁷⁰ Hopkins, J.F.P., “Ibn Farḥūn”, in: *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, 763.

⁷¹ Ibn Farḥūn, Ibrāhīm, *al-Dībādž al-mudhahhab fī ma‘rifat a‘jān ‘ulamā’ al-maḏhab*. Ed. Muḥammad al-Aḥmadī Abū al-Nūr. 2 vols., Káhira: Dār al-turāth, 1974.

⁷² Tamtéž, 2: 327.

1.4.1. Učenci z období před polovinou 8./14. století

V rámci potřeby vyřadit *'ulamā'*, kteří působili v Damašku před polovinou 8./14. století došlo k vyřazení celkem dvaceti pěti učenců. Tento fakt však nevedl k „čisté ztrátě“ dat, jelikož plně podporuje mou tezi – ač byla málikovská komunita v Damašku komunitou minoritní, stala se od posílení pozice hlavního qāḍīho málikovského maḡhabu roku 1265 trvalou a nedílnou součástí damašské společnosti.⁷³ V období přibližně od poloviny 7. století se totiž zmínky o málikovských učencích v Damašku stávají pravidelnými a na svůj poměr častými.

Záznamy o těchto učencích se poté nijak zásadně neliší od těch o učencích z druhé poloviny 8./14. století. Jediným poměrně výrazným rozdílem je délka – starší biografie bývají o něco málo stručnější než biografie mladší. I zde v některých případech chybí datum či místo narození. U 11 z 25 zmíněných vyřazených učenců je znám jejich původ – sedm příchozích pocházelo z Maghribu, čtyři byli původem z Egypta, u žádného z *'ulamā'* poté nebylo zmíněno, že by byl rodilým Damaščanem.

1.4.2. Duplicitní záznamy

Jednotliví autoři na sobě v některých případech vzájemně záviseli a čerpali ze sebe navzájem. I z tohoto důvodu se tak některá jména mohou objevit ve více než jednom prameni. Nejedná se o velké množství zmínek, které by závratně měnilo poměr či charakter výsledných informací, avšak je zde možné pozorovat možnosti vzájemných výpůjček či citací společného zdroje.

Pokud se podíváme na biografické údaje těchto duplikátů, příkladem nám může být *'Alī Ibn 'Abd al-Nasīr Ibn 'Alī Ibn 'Abd al-Chāliq al-Sachāwī Nūr al-Dīn al-Mālikī* (z. 756/1355), jehož biografie se objevuje jak u Ibn Qāḍī Šuhby, tak u Ibn Ḥadžara.⁷⁴ Při jejich porovnání můžeme nalézt jak mnoho podobností, tak i informace rozličného charakteru:

Ibn Qāḍī Šuhba (2:89):	Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī (4:93-94):
<i>Sama 'a al-ḥadīth min al-Dimjāfi wa ghajrihi, wa-tafaqqaha bi-l-Iskandirīja wa-</i>	<i>Tafaqqaha wa-mahara fi l-maḡhab ilā an fāqa al-aqrān wa-ḥadždža marrāt</i>

⁷³ Pouzet 1975.

⁷⁴ Komparace autorů a duplicitního materiálu inspirována studii Little 2003; Gharaibeh 2018; pro práci s materiálem a jeho analýzu Little 1976.

l-Qāhira; *thumma intaqala ilā al-Šām wa-aqāma bi-Dimašq muddatan ṭawīlatan juftī wa-jaštaḡhīlu wa-jahduthu. Thumma lamā banā šajchū chānqāh ṭalabahu min Dimašq, wa-dža'alahu mudarris al-mālikīja bihā. Thumma innahu walīja qaḏā' al-mālikīja bi-l-Qāhira fī Šafar min hādhihi al-sana [756, pozn. aut.] 'awḏan 'an al-qāḏī Tādž al-Dīn al-Ichnā'ī, fa-bāšarahu šahra wāhida, thumma mariḏa wa-ta'allala ilā an tuwuffija. Qāla al-Šalā al-Šafadī: kāna qīmatan bi-maḏhab mālik, 'arīfatan bimā fīhi min al-ghawāmiḏ al-daḡīqa al-masālik, hadždža marrāt, wa-hadždža min nāzirīhi bi-qaṭ'īhi karrāt. Wa-qāla Abū al-Faḏl Ibn al-'Irāqī: šajch al-mālikīja wa-faḡīhuhum bi-l-dijār al-Miṣrīja wa-l-Šāmīja, tuwuffija bi-l-Qāhira fī Džumādā al-Ūlā [756, pozn. aut.].*

thumma dachala Dimašq šuhba al-qāḏī Fachr al-Dīn Aḡmad Ibn Salāma wa-nāba 'anhu fī l-ḡukmi wa-kāna lahu taṣḏīr fī l-džāmi'a wa-aqāma bi-Dimašq mudda thumma dachala al-Qāhira fī awāchiri 'umrihi wa-lāzama šajchū wa qararrahu fī madrasatihi al-latī anša'ahā thumma qāma lahu fī tawliījati al-qaḏā' wa-walīhifī Šafar sanat 56 thumma lam jalbithu an mariḏa fa-māta ba'ada 72 jawman min jawmi wilājatīhi fī Džumādā al-Ūlā min hādhihi al-sana fa-šāraka al-šajch Taqī al-Dīn al-Subkī fī kawn kullu minhumā 'ālim maḡhabīhi wa-aqāma kullu minhumā bi-l-Šām zamānan ṭawīlan wa-ḡaḏara kullu minhumā ilā al-Qāhira fī hādhihi al-sana fa-lam jalbithu kullu minhumā an māta bihā wa-kāna walī al-qaḏā' 'awḏan 'an Tādž al-Dīn al-Ichnā'ī fa-lamā māta a'ajada Tādž al-Dīn wa-kāna al-Nūr al-Sachāwī qad sama'a bi-l-Iskandirīja wa-ḡhajrihā min al-Dimjāfī wa-Jahjā Ibn Muḡammad Ibn 'Abd al-Salām wa-al-Džamāl Muḡammad Ibn Ibrāhīm Ibn Naṣr bi-faṭḡ al-Šād wa-ḡhajrihim wa-ḡadatha bi-Dimašq wa-qara'a 'alajhi Šihāb al-Dīn al-Gharnāfī al-Muwaṭṭa'a riwāja Jahjā Ibn Jahjā qāla Ibn Rāfī' kāna kathīr al-naql wa-qāla Ibn Ḥabīb kāna ra'asan fī maḡhab mālik wa-qāla šajchunā al-'Irāqī kāna šajch al-mālikīja wa-faḡīhuhum bi-l-Dijār al-Šāmīja wa-l-Miṣrīja.

V obou záznamech můžeme vidět některé totožné informace, avšak forma a obsah se místy liší – stylisticky, obsaženými informacemi či chronologií zápisu. Již od pohledu je zřejmé, že druhý zápis je obsahově delší než zápis první, a skutečně obsahuje i několik originálních informací, které se u Ibn Qāḍī Šuhby neobjevují.

U obou autorů například nacházíme zmínku, že al-Sachāwī studoval u al-Dimjāṭīho, Ibn Qāḍī Šuhba však tuto informaci řadí ihned na začátek, zatímco Ibn Ḥadžar zmiňuje al-Sachāwīho samā‘āt až ke konci biografie. Ibn Ḥadžar navíc zmiňuje i další ‘ulamā’, u nichž se al-Sachāwī učil, přičemž dodává, že k předávání znalostí docházelo v Alexandrii a dalších městech.

Místa působení tohoto učence udává Ibn Qāḍī Šuhba ihned po výčtu studií – podle jeho slovníku al-Sachāwī působil jako znalec právní vědy v Alexandrii, Káhiře a poté přesídlil do Damašku. Zde se podle této verze na dlouhou dobu usadil a věnoval se právu, hadísu, vydávání fatew a, podle informace obsažené pouze v Ibn Ḥadžarovi, i výuce málíkovské doktríny. Ibn Ḥadžar naopak nabízí jinou originální informaci týkající se al-Sachāwīho působení v Damašku. Zmiňuje, že sem přijel jako společník Fachr al-Dīna (nar. 671) a působil jako zástupce soudce.⁷⁵

Oba autoři poté popisují, že na počátku roku 756/1355, konkrétně v měsíci Safaru/únoru, převzal post qāḍīho v Káhiře, po soudci Tādž al-Dīn al-Ichnā’īm (z. 763). Ibn Ḥadžar tuto informaci doplňuje dovětkem, že k této události došlo ke sklonku jeho života, a že se po al-Sachāwīho smrti al-Ichnā’ī do této pozice navrátil.

Al-Sachāwī vskutku krátce po převzetí této pozice vážně onemocněl, musel odstoupit ze své pozice a zanedlouho poté zemřel. Ibn Qāḍī Šuhba udává, že tento post zastával přibližně jeden měsíc, Ibn Ḥadžar poté zmiňuje, že zemřel 72 dnů od převzetí této pozice. Datum a místo úmrtí se poté shoduje u obou autorů – podle obou údajů zemřel al-Sachāwī v Káhiře v měsíci *džumādā al-ūlā* (květen/červen) roku 756/1355.

Navíc k těmto sdíleným údajům poté Ibn Ḥadžar přidává informace o tom, že al-Sachāwī vykonal velkou pouť a že byl společníkem Taqī al-Dīn al-Subkīho (683/1284-756/1355), s nímž společně působili v Damašku. Tito dva následně také společně zamířili do Káhiry, kde oba podle Ibn Ḥadžarových informací rovněž zemřeli. O tomto aspektu se Ibn Qāḍī Šuhba vůbec nezmiňuje – je tedy možné (a vzhledem k tomu, že každý z autorů pochází z jiné části sultanátu, i poměrně pravděpodobné), že oba pro tento konkrétní záznam čerpali

---

⁷⁵ O Fachr al-Dīnovi viz Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 1: 162.

z jiných zdrojů. Ibn Qāḍī Šuhba i Ibn Ḥadžar se narodili mnoho let po smrti al-Sachāwīho a informace skutečně mohli získat z jiných písemných zmínek o jeho osobě či z vyprávění osob, které tohoto učence znaly osobně.

Je možné, že Ibn Qāḍī Šuhba tuto skutečnost neznal, či jí, na rozdíl od Ibn Ḥadžara, nepřikládal tolik významu, aby ji zaznamenal. Důležitým faktorem je však také již výše zmíněný fakt, že *Ta`rīch Ibn Qāḍī Šuhba* je částečně zkrácenou verzí *al-dhajl al-muṭawwal*, takže je také možné, že původní rukopis tyto informace obsahoval, avšak neprošel skrze editaci ve výsledný *Ta`rīch*.⁷⁶

Jestliže vezmeme v úvahu strukturu obou textů, použité větné konstrukce ani slovní spojení příliš nenapovídají tomu, že by autoři ve větší míře využívali nějakého společného zdroje pro základ těchto konkrétních zpráv. Pokud se však podíváme na přímé citace, zmíněné na konci obou textů, je možné vidět téměř identickou citaci Ibn al-`Irāqīho (725/1325-806/1406). Jedinou změnou ve struktuře tohoto výroku je prohození výrazů *bi-l-Dijār al-Šāmīja wa al-Misrīja* (Ibn Ḥadžar) a *bi-l-Dijār al-Misrīja wa al-Šāmīja* (Ibn Qāḍī Šuhba). Kromě Ibn al-`Irāqīho cituje každý z autorů ještě další učence, k dalším shodám zde však nedochází.

Obě biografie nám dávají poměrně podobný obraz málikovského učence, znalce práva a soudce, který za svého života působil v obou hlavních městech sultanátu. Ibn Ḥadžarův popis je však o něco komplexnější a podrobnější, jelikož zmiňuje některé údaje, o kterých Ibn Qāḍī Šuhba mlčí. Ibn Ḥadžar také sám výslovně udává, že al-Sachāwī ve svém maḡhabu vynikal, u druhého autora se hodnocení učence vyskytuje jen v rámci citovaných autorů. Z Ibn Ḥadžarova popisu tak můžeme částečně získat dojem jisté větší váženosti al-Sachāwīho jakožto málikovského učence a znalce práva. Jedná se tak také o případ, kdy autor egyptského původu podává o něco více informací než autor z Damašku, přičemž se nejspíš jedná o různou míru informovanosti u zdrojů, z nichž autoři čerpali.

Na příkladu těchto dvou duplicitních zmínek je možné vidět, jak se od sebe mohou biografie jednotlivých málikovců u různých autorů lišit, co se obsahu informací týče. Je proto nutné brát v úvahu i možná chybějící data o učencích, kteří by mohli být relevantními pro výzkum málikovské komunity, avšak informace zajišťující tuto relevanci u autorů schází.

---

⁷⁶ Massoud 2009, 64-66.

Tato skutečnost může být také důkazem toho, jak se obraz popisované osoby s postupem času a použitím různých zdrojů nevyhnutelně mění. S absencí přímého kontaktu dochází při čtení či přebírání informací ke změně vnímání popisovaných osob, které se tak stávají pouhými jmény v textu. Při tvorbě nových literárních děl tak může docházet k určité ztrátě dat, která dříve byla relevantními, avšak pro pozdější autory či čtenáře v rámci jejich úhlů pohledu svou relevancí ztratila.⁷⁷

1.4.3. Rozbor získaných dat

Po fázi vyřízení duplicitních a časově se nehodících biografii bylo nutné zbylý materiál roztrždit. Ke každému získanému učenci byl vyznačen jeho původ, datum narození a datum úmrtí, zastávané profese, informace podané v jejich biografii a zdroj tohoto záznamu. Díky tomu kroku se veškeré získané informace staly přehlednými a umožnily snazší práci.

Cílem bylo nalézt v těchto informacích veškeré podobnosti či odlišnosti, opakující se trendy a specifika jejich popisu, díky nimž by bylo možné rekonstruovat její pozici mezi ostatními damašskými učeneckými elitami, které osoby ji utvářely a jakým způsobem fungovala. Jedním z předpokladů byla otázka, zdali existují znatelné rozdíly mezi prameny egyptských a syrských autorů. Domněnkou bylo, že egyptští autoři budou v ohledu damašských náboženských představitelů nejspíše o něco méně informovaní než autoři místní. Tato domněnka se vyplnila pouze z části – Ibn Furāt jakožto zástupce egyptské historiografie příliš pozornosti damašské málikovské scéně nevěnoval, avšak Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī se i přes své egyptské zaměření stal velmi detailním zdrojem pro biografie jednotlivých málikovců. Syrské prameny svůj místní náboženský život obecně popisují s částečnější pravidelností, avšak ne ve všech poskytují více detailů.

Co se týče rozdílů v charakteru popisů a jejich struktuře, Massoud zmiňuje, že damašské zprávy se od těch egyptských v jistém ohledu liší. Spekuluje, že důvodem těchto odlišností může být geografická poloha Damašku – jeho provinčnost, blízkost k hranicím s jinými zeměmi a kulturami, války vedené na těchto hranicích, vzdálenost od hlavního města, v němž sídlil sultán a v neposlední řadě jistá familiárnost a dobrá obeznámenost s domácím prostředím.⁷⁸ Ze získaných lze však říci, že egyptští i syrští autoři jsou místy o něco skromnější

---

⁷⁷ Jan Assmann a John Czaplicka, "Collective Memory and Cultural Identity", *New German Critique*, č. 65 (1995): 125–33.

⁷⁸ Massoud 2007, 193-194.

v hodnocení vlastností popisovaných osobností, narozdíl od Ibn Farḥūna, který ve svých biografích často používá různé přívlastky či fráze, jimiž popisuje kvality a schopnosti, jimiž jednotliví *'ulamā'* vynikali. Jiné výrazné rozdíly se mi mezi autory nalézt nepodařilo.

Následující kapitola předkládá uvedení do společenského prostředí, v němž se zkoumané elity pohybovaly a rozvíjely své aktivity, aby získané informace mohly být správně interpretovány v rámci dobového sociálního kontextu.

2. Sociální struktura Damašku 8./14. a 9./15. století

K interpretaci života a působení málíkovců v Damašku, lokalizovaných v předchozí kapitole, je nutné alespoň ve stručnosti popsat a vysvětlit městskou společenskou strukturu a sociální dynamiku, v níž se zkoumané elity pohybovaly a realizovaly.⁷⁹ Díky porozumění tomuto prostředí lze lépe získat plastický obraz fungování těchto komunit v rámci jejich možností, ale i limitů, které pro ně právě toto prostředí vytváří. V tomto prostoru poté mohli málíkovci nacházet své uplatnění a stávali se součástí damašské náboženské scény.

2.1. Nábožensko-právní elity a obecná charakteristika jejich představitelů

Jádro mého výzkumu tvoří práce s civilními elitami (konkrétně poté elitami hlásícími se k málíkovskému maḏhabu). Definice a význam těchto elit v rámci islámské společnosti vychází především z jejich společenské role. Za elity tak považuji muslimské náboženské učence, nazývané *‘ulamā’* – učence všech možných odvětví a oborů.⁸⁰ Jedná se o právní odborníky, učitele, literáty, mediky, vedoucí komunit a jiné oficiální autority, ale zároveň i o jejich studenty. Můj výzkum se zaměřuje především na právníky, soudce, učitele a další, u nichž je jejich příslušnost k dané právní škole v pramenech doložitelná. Ve většině případů se zároveň nejednalo o úzce specializované odborníky, jelikož mnoho učenců vynikalo ve více vědách či uměních najednou a věnovali se jim zároveň.

V případě Jaḥjā Ibn Abī Bakra al-Būnīho je například zmíněno jen to, že byl recitátorem Koránu:

„muqri’, qadama Dimašq wa-rawā bihā...“⁸¹

Naopak v biografii Aḥmada Ibn ‘Umar Ibn Hilāl al-Rab‘īho zmiňuje Ibn Farḥūn výslovně, že byl znalým učencem v mnoha oborech:

„Imām ‘ālim fāḍil mutafannan fī ‘ulūm šattā kāna fāḍilan fī l-fiqh wa-l-aslīn wa-l-‘arabīja wa-l-ma‘ānī...“⁸²

⁷⁹ O společenských rolích a fungování civilních elit Berkey 1992; Chamberlain 2009.

⁸⁰ Civilní elity definuje Chamberlain 2009, 4.; a Lapidus 2014, 353-358.

⁸¹ Ibn al-Džazarī, 2: 367.

⁸² Ibn Farḥūn, 1: 257.

‘*Ulamā*’ obecně plnili v muslimských komunitách mnoho funkcí a nesli zodpovědnost za bezproblémové fungování těchto komunit. Mnou zkoumané damašské málikovské elity se staraly především o právní administraci, byli znalci teologie, práva a historie (především dějin oborů svého zájmu).⁸³ Jejich organizace v určitou právní školu poté zajišťovala kontinuitu předávání vědění a tím pádem i kontinuitu produkce dalších učenců. Jejich znalosti a schopnosti jim zajišťovaly autoritu a legitimitu v očích veřejnosti, čímž byl utvářen jejich elitní status.⁸⁴ Tento elitní status však většinou nebyl dědičný, vázaný na půdu, udělovací listiny či rodinný původ, ale byl v mnohých případech udržován pomocí neustálých dynamických interakcí v rámci společnosti.⁸⁵

Co se týče původu učeneckých elit, můžeme ‘*ulamā*’ v Damašku dělit na 4 skupiny: ‘*ulamā*’ rodilí, imigrující, emigrující a projíždějící.⁸⁶ V získaném korpusu jsou nejpočetnější skupinou učenci imigrující a přijíždějící do Damašku za vzděláním, ve výsledku však mohou být předmětem zájmu všechny čtyři tyto kategorie, za předpokladu, že jejich představitelé v Damašku alespoň nějakou dobu pobývali a působili, než se například vydali na další cesty či úplně emigrovali.

Původ ‘*ulamā*’ může hrát i roli v jejich příslušnosti k právní škole. Málikovské elity jsou toho částečným příkladem, jelikož hlavní část této komunity tvoří příchozí, původem nedamašští učenci. Na druhou stranu je však jisté, že se ve městě musela nacházet jistá stabilní komunita, která vyžadovala přítomnost málikovského soudce. Naopak pro syrské prostředí převládající ‘*ulamā*’ z šáfi‘ovského a hanafijského maḏhabu byli často tvořeni místním obyvatelstvem.⁸⁷ Tyto dva faktory původu a právní příslušnosti tak mohou být provázané díky geografickému rozprostření jednotlivých maḏhabů, rozhodně se však nejedná o obecně platnou definici, kdy by původ učence vždy stoprocentně určoval jeho právní příslušnost – jedná se vždy jen o určitou míru pravděpodobnosti.

Specifickou skupinu poté tvořili potomci politicky významných mamlúků, kterým se přezdívalo *awlād al-nās*.⁸⁸ Šlo o svobodně rozené muslimy nemamlúckého, avšak etnicky stále cizího původu.⁸⁹ Jejich společenská identita tak mohla být částečně rozpolcená, nenáležející

---

⁸³ Z pramenů vyplývá, že málikovští učenci zastávali nejčastěji pozice soudců a zástupců soudců, muftíů, faqīhů, učitelů, imámů, tradentů hadíthů, recitátorů Koránu; konkrétní počty a poměry viz třetí kapitola.

⁸⁴ Chamberlain 2009, 155-156.

⁸⁵ Chamberlain 2009, 42.

⁸⁶ Gilbert 1980, 112.

⁸⁷ Miura 2016, 25.

⁸⁸ Haarmann 1998.

⁸⁹ Meloy, J. 2007. "Awlād al-Nās", The Encyclopaedia of Islam, Three, 84-85

přímo ani k jedné ze skupin – ani k mamlúkům, ani k rodilému obyvatelstvu, avšak podle Conermanna si vytvořili určitou vlastní kolektivní identitu.⁹⁰ *Awlād al-nās* se poté obecně angažovali v intelektuálním životě a mnozí se stali významnými učenici či autory biografických slovníků či kronik.⁹¹

I v rámci málíkovských elit tohoto období se v pramenech objevují zmínky o potomcích emírů, kteří se následně věnovali náboženskému učení a právu. V Ibn Farḥūnovi se objevuje zmínka o jistém učenici jménem ‘Uthmān Ibn ‘Umar Ibn Abī Bakr Ibn Jūnus al-Ruwīnī thuma al-Miṣrī thuma al-Dimašqī thuma al-Iskandirī, známém také jako Ibn al-Ḥādžib.⁹² Ibn al-Ḥādžib byl málíkovským imámem a právním znalcem v Káhiře, a především v tomto kontextu potomkem Kurdského amíra. Tuto skutečnost zmiňuje Ibn Farḥūn ihned v první větě:

„...*kāna wāliduhu Ḥādžib al-Amīr ‘Izz al-Dīn al-Ṣalāḥī wa-kāna Kurdījan...*“⁹³

Sám Ibn al-Ḥādžib se poté již od mala věnoval studiu Koránu, arabštiny a málíkovské doktríny. Ibn Farḥūn jej hodnotí jako dobrého učence, který vynikal ve všech oborech, kterým se věnoval: „...*wa-bara ‘a fī ‘ulūmihi wa-atqanahā ghājat al-itqān*“.⁹⁴

Ač tedy elity v obecném slova smyslu tvořili náboženští učenici, nejednalo se v žádném případě o jednotnou skupinu. Zástupci těchto elit pocházeli z různých společenských poměrů a oblastí islámského světa a věnovali se různým studijním a profesním disciplínám. Následující podkapitola popisuje, v jakém prostředí mohli tito učenici své studijní zájmy a profese realizovat.

2.2. Sociální dynamika města

Sociální dynamika větších muslimských měst v tomto období se poměrně zásadně liší od té evropské. Společnost vrcholně středověké Sýrie nebyla společností vysoce

---

⁹⁰ Conermann, Stephan a Suad Saghbini, “Awlād Al-Nās as Founders of Pious Endowments: The Waqfiyah of Yaḥya Ibn Ṭughān al-Ḥasanī, in *Mamluk Studies Review* VI, (The Middle East Documentation Center, 2002), 24.

⁹¹ Massoud 2007, 28.

⁹² Ibn Farḥūn, 2: 86.

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ Tamtéž

specializovaných panovnických institucí, které by měly monopol na vynucování moci. To samé se týká i vztahu a rolí vládnoucích a poddaných elit.⁹⁵

Městská společnost fungovala především na základě vzájemného budování mnohaúrovňových vztahů a vazeb.⁹⁶ Mamlúcké vojenské elity (= emíři či *umarā'*) sice byly v syrských městech většinou externím prvkem oproti „domácím“ civilním elitám (= *a'jān*), avšak nelze je chápat jako dvě vyloženě kontrastní skupiny, z nichž každá hrála jednu pevně ohraničenou roli, ať už politickou či společenskou.⁹⁷ Členové elit mezi sebou vzájemně formovali dočasné aliance, které jim měly pomáhat k zajištění uskutečnění svých cílů a zájmů. Mamlúci poskytovali '*ulamā'* pozice (náboženské, právní i administrativní), které jim zajišťovaly finanční příjmy a společenské postavení, a stávali se jejich patrony. Výměnou za to poté očekávali svou legitimizaci, kterou jim '*ulamā'* mohli díky svému vlivu a symbolickému kulturnímu kapitálu zajistit.⁹⁸

Chamberlain definuje jako jeden ze základních rysů dynamiky společenského života a politiky tohoto období *fitnu* (určitý druh konfliktu v rámci společnosti).⁹⁹ V mnohých aspektech reálnou moc ve státě totiž vykonávaly rodiny mocných *amīrū* a *a'jān*, jelikož se jednalo o neodvratný důsledek rozdělení moci ve státě, v němž sice panovník v jistém slova smyslu držel neomezenou moc a kontrolu nad přerozdělováním majetku a zdrojů příjmů a udělováním oficiálních náboženských i politických pozic, avšak neměl k dispozici pevné monopoly a instituce k vynucení právní moci. Tento fenomén tak dával vzniknout vzájemné závislosti panovníka a vojenských i civilních elit, ale především vytvářel prostředí *fitny*, tedy prostředí soutěžení či bojů o postavení, pozice a vliv ve společnosti a ve státě.¹⁰⁰ O své pozice soutěžili i málíkovci, jak se můžeme dozvědět v Ibn Ḥadžarovi v biografii Sulajmāna Ibn 'Abd al-Ḥalīm al-Bāridiho:

„...*wa-tafaqqaha 'alā maḏhab mālik (...)* *wa-darrasa bi-amākin bi-Dimašq wa-nāḏala 'an ḏālika wata 'aṣṣaba 'alā man chālfahu...*“¹⁰¹

---

⁹⁵ Lutz Wiederhold, „Legal-Religious Elite, Temporal Authority, and the Caliphate in Mamluk Society: Conclusions Drawn from the Examination of a ‚Zahiri Revolt‘ in Damascus in 1386“, *International Journal of Middle East Studies* 31, č. 2 (1999), 203.

⁹⁶ Ira M. Lapidus, *Muslim Cities in the Later Middle Ages* (Cambridge University Press, 1984), 113.

⁹⁷ Wiederhold 1999, 204.

⁹⁸ Wiederhold 1999, 225.

⁹⁹ Chamberlain 2009, 8; k *fitnē* i Wiederhold 1999.

¹⁰⁰ Chamberlain 2009, 8-9.

¹⁰¹ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 2: 294.

Právě tato tenze napomáhala formovat centrální dynamiku elit společenského a politického života. V druhé polovině 14. století byl již totiž počet placených pozic v poměru k zájemcům o ně obvykle nižší, než aby bylo možné zajistit pro každého učence pozici s platem či jinými sociálními jistotami (např. stravováním a ubytováním).¹⁰² Docházelo tak k soutěžení o posty, k němuž členové civilních elit využívali svých zkušeností, znalostí a schopností – nástrojů, které tvořily jejich tzv. kulturní kapitál.¹⁰³ V případě civilních elit se jednalo především o doménu znalostí a vzdělání, u vojenských elit pak přirozeně o vojenskou či válečnou doménu.

2.3. Institucionalizace vzdělání

Možnost (a časem potřeba) soutěžit o tato pracovní místa byla následkem velkého rozmachu zakládání náboženských institucí ve 12. století. Zároveň tyto instituce, poskytující placená místa, mohly plnit i funkci vzdělávací – jednalo se především o madrasy, dār al-hadīthy, zāwīje, ale i mešity a další. Tato institucionalizace vzdělání následně vedla k pravidelné finanční podpoře *‘ulamā’*, z nichž tak mohla vzniknout profesionální třída učenců, především v oblasti náboženství a práva.¹⁰⁴ *‘Ulamā’* se tak obvykle mohli věnovat vzdělání na plný úvazek a nemuseli si zajišťovat výdělek ještě jiným zaměstnáním, jak tomu bylo dříve.¹⁰⁵ Tato profesionalizace učených vrstev pomáhala vyrovnávat sníženou institucionální kompetenci.¹⁰⁶

Od 14. století se začíná objevovat tendence akumulovat posty – jedinec mohl v jeden moment vykonávat bez problémů i několik pozic najednou. Toto se týká i mnou zkoumaných elit, zmínky o tomto jevu mezi málikovskými učenci se v pramenech vyskytují. Informace o držení více postů lze nalézt například u Ibn Qāḍī Šuhby v biografii Muḥammada Ibn Abī Bakr Šaraf al-Dīna al-Nuwajrīho (z. 748/1347):

„...wa-qadama Dimašq mutawallījan al-qaḍā’ fī džumādā al-āchira sanata tis ‘a ‘ašrata wa-sab ‘ami’at wa-istamarra ilā ḥīna wafātihi (...) wa-qad wullija mašjachata al-šujūch (...) wa-istamarra fihā ilā an tuwufija...“¹⁰⁷

---

¹⁰² Wiederhold 2009, 224.

¹⁰³ Chamberlain 2009, 23.

¹⁰⁴ Gilbert 1980, 121-122.

¹⁰⁵ Gilbert 1980, 118.

¹⁰⁶ Gilbert 1980, 132-133.

¹⁰⁷ Ibn Qāḍī Šuhba, 1: 529.

Objevují se zároveň i mocné a bohaté rodiny, které ovládají velké počty těchto pozic a vzájemně o ně mezi sebou soutěží. V neposlední řadě změn se např. společensky významný post hlavního soudce stal podmíněným přísnou hierarchií dříve vykonávaných profesí a pozic a v průběhu dalších století se poté vyvinul v precizní úřad byrokratického aparátu.¹⁰⁸

Svůj symbolický kulturní kapitál a moc tedy *'ulamā'* využívali k získávání pracovních či učenecých pozic, které jim následně pomáhaly zajišťovat moc, finanční zdroje a společenskou úctu, a byly to právě i tyto placené pozice, které lákaly mnohé učence z blízkého okolí i dálných zemí k cestě do Damašku.¹⁰⁹

2.4. Damašek jako jeden z hlavních cílů učenců islámského světa

Získávání vzdělávání a znalostí bylo již od raných dob islámu spojeno s tradicí cestování – tradicí, která v oblasti vzdělání dominovala i po mnoho dalších století. Toto hledání vědění pak utvářelo obecný vzorec profesních kariér *'ulamā'* všech různých oborů a systém vzdělávání napříč různými částmi islámského světa. Jednalo se o síť učenecých kontaktů, rozprostřenou napříč celým islámským světem.¹¹⁰

Učenci obvykle začínali studium v rodném městě a poté různě cestovali, aby tak pokračovali ve svém vzdělávání.¹¹¹ Po získání dostatku znalostí či osvědčení a certifikátů si začali hledat pracovní místo, doma nebo i v zahraničí – a právě tento fenomén cestování za vzděláním či získáním pracovního místa v mnoha případech přiváděl do Damašku i řadu málikovců. Nutno však podotknout, že pro tyto stejné důvody odsud také poté učenci často odcházeli do jiných měst, přestože se mnozí z nich později vraceli, ať už kvůli dalšímu studiu, či aby zastávali různé pozice v soudní hierarchii.

Damašek tak v tomto ohledu nemusel být pro cestující učence konečnou destinací. Mnozí se zde jen zastavili za účelem krátkodobého studia a poté pokračovali do dalších měst, získávat další znalosti a setkávat se s dalšími významnými učiteli.¹¹² Zároveň se také mohlo jednat například o dočasnou zastávku při konání poutí do svatých měst. K usazení docházelo často až v momentu, kdy zde mohl daný učenec převzít nějakou pozici. V pramenech se tak

---

¹⁰⁸ Gilbert 1980, 133.

¹⁰⁹ Chamberlain 2009, 23.

¹¹⁰ Gilbert 1980, 107-111.

¹¹¹ Gilbert 1980, 107.

¹¹² Jako např. Ibn Majmūn, viz Ženka 2021.

tyto informace objevují obvykle souběžně, jako například v případě Muḥammada Ibn Ḥādždže Abū al-Walīda al-Tandžībīho (z. 718/1318):

„...*raḥala ilā al-Mašriq fasakana Dimašq wa-amma bi-miḥrāb al-mālikīja*...“¹¹³

Existují však i případy, kdy Damašek byl jen pouhou zastávkou při cestování do jiných oblastí či při vykonávání poutí, jak například popisuje Ibn al-Džazarī u Jahjā Ibn Aḥmad Ibn Šafwāna al-Qīnīho (z. 770/1368):

„...*wa-dachala Dimašq fa-lam jaqra' bi-hā šaj'an thumma qadama Makka*...“¹¹⁴

Vzhledem k těmto důvodům představoval Damašek významný cíl učenců z mnoha měst severní Afriky, Blízkého východu i střední Asie¹¹⁵ – Gilbert tvrdí, že obecný poměr příchozích učenců k místním se konstantně držel přibližně kolem 1:1.¹¹⁶ V případě málíkovských učenců zachycených v pramenech, u nichž je jejich původ znám, však příchozí a usazující se *'ulamā'* představovali většinu. Příchozích málíkovců bylo celkem přes 95 %. Z celkem padesáti sedmi učenců byl původ výslovně uveden u dvaceti z nich, přičemž jen jediný z nich je uváděn jako rodilý Damaščan.¹¹⁷ Zbytek tvořili převážně příchozí ze severní Afriky a egyptských zemí. Podrobná analýza těchto příchozích elit bude následně představena v následující kapitole.

2.5. Možnosti setkávání učeneckých elit

Možnosti a platformy setkávání málíkovských elit byly částečně určovány jejich profesemi a zastávanými pozicemi. Málíkovci v Damašku působili nejen jako soudci a znalci práva, ale také jako učitelé doktríny, hadíthů, recitace Koránu či dalších univerzálních věd. Veškeré platformy, kde mohli málíkovští *'ulamā'* působit, vytvářely základní scénu fungování jejich místní komunity.

Jeden z hlavních prostorů pro studium představovaly madrasy, jejich funkce však nebyla výlučně vzdělávací.¹¹⁸ Jednalo se o jeden z typů waqfu, instituce vzniknuvší díky donaci majetku, jež jeho původní majitel a zakladatel nadace poskytl za bohubilým účelem.¹¹⁹

---

¹¹³ Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī, 5:83.

¹¹⁴ Ibn al-Džazarī, 2: 365.

¹¹⁵ Ve většině případů se jednalo o pravidelnou cestovatelskou osu Damašek – Káhira, viz Gilbert 1980, 112.

¹¹⁶ Gilbert 1980, 124.

¹¹⁷ Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī, 1: 31.

¹¹⁸ Chamberlain 2009. 54-56.

¹¹⁹ Dalšími typy waqfů mohly být hospice, mešity, budovy obchodního charakteru a další.

Madrasy se poté financovaly díky výnosům z tohoto waqfu, čímž mohly zajišťovat platy svým zaměstnancům a profesorům a stipendia studentům.¹²⁰

Ač tedy byly madrasy významnou podporou pro vzdělávání, předávání znalostí nebylo v této době chápáno v institucionálním měřítku – nositeli znalostí byli učenci a učitelé, ne fyzická místa.¹²¹ Důkazem toho může být i poměrně malý počet zmínek o madrasách v pramenech – významné bylo především, kdo vyučoval, kde vyučoval neslo význam poněkud menší. Učenci měli i své studijní kroužky, nevázané na konkrétní instituce a přednášeli i veřejně.

Pro tuto práci však mají madrasy zásadní význam v tom ohledu, že byly prostorem setkávání civilních elit. Madrasy ve většině případů spadaly pod určitou právní školu, díky čemuž tvoří málíkovské madrasy v Damašku jeden z hlavních prostorů – avšak ne jediný – pro setkávání zkoumaných skupin, které zde vytvářely své společenské sítě. Madrasy byly též pro některé učence jejich příbytky či dočasným ubytováním, avšak v získaných datech se žádné konkrétní zmínky o tomto jevu nevyskytují.¹²²

Dalšími významnými prostory, kde se mohli málíkovci setkávat, byl málíkovský miḥrāb v Umajjovské mešitě, ostatních městských mešitách, zāwījách, dār al-ḥadīthech, a to nejen vlastních/málíkovských, ale i v institucích ostatních právních škol. Historici v mamlúckém období pravidelně sledovali, kdo pozici málíkovského imáma v Umajjovské mešitě zastával:

„*‘Aḥmad Ibn al-Ḥādždž al-Išbīlī al-mālikī (...)* kāna imām miḥrāb al-mālikīja...“¹²³

Vzhledem k minoritnímu postavení málíkovců v Damašku je však poměrně složitější stav jejich madras a dalších prostor přesně zmapovat. Literatura nabízí představu pro dřívější období, především 12. a 13. století, prameny se poté vyjadřují jen povrchně či zmiňují především právě miḥrāb al-mālikīja v Umajjovské mešitě.¹²⁴ Podrobněji pak byly zpracovány až v průběhu 16. století historikem al-Nu’ajmīm v jeho díle *Dāris fī ta’rīkh al-madāris*.¹²⁵

¹²⁰ O waqfech a zakládání studijních institucí viz Berkey 1992, 15-20.

¹²¹ Chamberlain 2009, 50.

¹²² Miura 2016, 8; Rozbor konkrétních madras poté viz třetí kapitola.

¹²³ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 1:292 (viz podkapitola 3.3.)

¹²⁴ Kvantitativní srovnání poměru damašských madras mezi čtyřmi hlavními madhaby viz Miura 2016, 25.

¹²⁵ O málíkovských madrasách viz Al-Nu’ajmī, ‘Abd al-Qādir ibn Muḥammad, *al-Dāris fī Ta’rīkh al-Madāris*. Edited by Ibrāhīm Shams al-Dīn. 2 vols., Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmīyah, 1990, 2: 3-22.

Veškeré faktory obecně popsané v této kapitole – společenské fungování, migrace učenců, jejich původ a důvody pro návštěvu Damašku, možná místa setkávání a soupeření o posty, tvoří základní aspekty málikovské komunity, jejíž konkrétní analýza je předmětem následující kapitoly.

3. Málíkovská komunita v Damašku

Tato kapitola se věnuje rozboru jednotlivých aspektů, kterými se málíkovské elity v pramenech vyznačují. Cílem rozboru je najít v korpusu nejen opakující se jevy, které mají představitele málíkovských elit společné, ale i jejich jedinečné rysy a vzájemné odlišnosti.

Pozornost je nejprve věnována konkrétním označením málíkovců v pramenech, jejich věkové struktuře a oblastem původu. Od těchto faktorů je pozornost přenesena na motivace a důvody k přítomnosti daných učenců v Damašku a jejich profesní či studijní zaměření. Na tyto výsledky je následně navázána podkapitola, jež se zabývá možnostmi a platformami setkávání těchto elit, jelikož se jejich interakce často odehrávaly právě na základě a v důsledku sdílených zájmů. Obraz málíkovské komunity poté pomáhá dotvářet podkapitola týkající se specifitějších charakteristik *‘ulamā’*, které se v pramenech místy objevují.

3.1. Označení v pramenech

Pojmenování málíkovců nabývá v použitých pramenech různých podob. Jedním z nejčastějších projevů příslušnosti k danému *madhabu* je použití nisby „*al-mālikī*“. Tímto způsobem je v získaných datech označeno celkem 42 z 57 osob. Mamlúčtí autoři málíkovské učence obvykle tímto přívlastkem označovali z toho důvodu, jelikož se svým způsobem jednalo o rozlišující prvek v damašském prostředí, a tato jinakost tak musela být pojmenována.¹²⁶ U šáfi‘ovských učenců se tak s přívlastkem označujícím jejich právní příslušnost setkáváme ve zkoumaných slovnících a kronikách mnohem méně. Pokud však vezmeme v úvahu fatwy, v nichž se k dané právní otázce vyjadřovali zástupci všech čtyř hlavních právních škol, v těchto případech musela být právní příslušnost pro jasnou identifikaci vždy u všech zmíněna.¹²⁷

Dalšími možnostmi vyhledání málíkovských učenců byly fráze obsahující tituly či přídomky typu „*al-faqīh al-mālikī al-madhab*“¹²⁸, „*šajch al-mālikīja*“¹²⁹, „*wa kāna mālikī madhab*“, použité u sedmi ze zbývajících patnácti případů.¹³⁰ V neposlední řadě, jak tomu bylo

---

¹²⁶ Ženka 2021, 486-487.

¹²⁷ Např. fatwa týkající se požáru v Damašku viz *Madžallat Madžma‘ al-‘ilmī al-‘arabī* 1/31, Dimašq 1956, 45-47.

¹²⁸ *Ibn al-Furāt*, 46.

¹²⁹ *Ibn al-Džazarī*, 1:276.

¹³⁰ *Ibn Ḥidždžī*, 1: 451.

u osmi zbývajících biografií, autoři uváděli i činnosti, jimiž se mohli učenci zabývat, či posty, které mohli vykonávat, a v té souvislosti zmínili příslušnost k málíkovské právní škole:

„...*ištaghala bi-l-Qur`ān al-karīm (...)* *thumma bi-l-fiqh `alā maḍhab mālik...*“¹³¹

„...*wa-tafaqqaha `alā maḍhab mālik...*“¹³²

„...*ištaghala bi-maḍhab mālik...*“¹³³

„...*mutawallījan al-qaḍā` `alā maḍhab mālik...*“¹³⁴

„...*walija qaḍā` al-mālikīja...*“¹³⁵

„...*walija tadrīs al-mālikīja...*“¹³⁶

Z těchto dat je zřejmé, že mamlúckými autory byla jako integrální součást jejich osobní identity vnímána právní příslušnost, jakkoli se mohli věnovat i jiným činnostem. Nisba *al-mālikī* chybí nejčastěji (v 9 ze zbylých 15 případů) u Ibn Farḥūna – v tomto případě se jedná o pochopitelný následek jeho vlastní příslušnosti k málíkovskému maḍhabu a povahy slovníku, který je věnován pouze málíkovským elitám. U Ibn al-Džazarīho se tato nisba naopak objevuje u všech relevantních dat, zbývajících čtyři autoři ji též využívají ve většině svých záznamů, avšak v několika případech bylo nutné hledat jiná hesla (viz výše). Ukazuje to na skutečnost, že konfesní příslušnost šla vyjádřit několika způsoby a absence jednoho z nich notně nebyla na překážku.

3.2. Věk zkoumaných *‘ulamā’*

Věkové rozmezí málíkovských *‘ulamā’* se v biografiích různí a vyskytují se v nich osoby nejrůznějších věkových kategorií. Do Damašku přicházeli jako děti se svými rodinami, jako mladí učenci, hledající učitele, u nichž by mohli rozvíjet své znalosti, ale i jako dospělí a již postarší šejchové, předávající své nabyté znalosti dalším generacím a dožívající své životy ve městě.

---

¹³¹ Ibn Farḥūn, 2: 86.

¹³² Tamtéž

¹³³ Ibn Farḥūn, 2: 318.

¹³⁴ Ibn Ḥidždžī, 2: 590.

¹³⁵ Ibn Ḥidždžī, 1: 96.

¹³⁶ Ibn Farḥūn, 2: 82.

Často chybí konkrétní údaje týkající se data a místa narození, jmenovitě u 31 *'ulamā'* z 57 zkoumaných, obdobně je to i s rodištěm, které není známo u 39 učenců. Určité zmínky ohledně věku daného učence se občas objevují např. při zmínce o studiích, převzetí určité pozice či roku jeho úmrtí z čehož je možné některé životní údaje daných *'ulamā'* alespoň částečně rekonstruovat, nicméně nelze generalizovat.

Jako příklad může posloužit Šams al-Dīn al-Naḥrī, u nějž není znám rok narození, avšak Ibn Qāḍī Šuhba u jeho úmrtí (z. 771) přidává informaci o jeho věku:

„*Tuwufija fī Dhī al-Ḥiḏḏa wa-huwa fī 'ašara al-sab 'īn, ...*“¹³⁷

Ze získaných dat tak lze vyvodit, že věk učenců nehrál zásadní roli, co se jejich příchodu do Damašku či přebírání pozic týče. Věková struktura se pohybuje v rozmezí všech možných věkových kategorií a data v žádném ze záznamů nevykazují, že by byl někdo například příliš mladý či příliš starý pro převzetí postu či výuku nebo studium.

3.3. Původ damašských málíkovců

Kategorií, která upoutala značnou pozornost dobových autorů, byla země či místo původu málíkovských učenců. Ve značném množství případů se dá ze získaných dat zkoumat původ učenců, účel jejich cesty do Sýrie, doba zdejšího pobytu a profese a pozice, které ve městě zastávali. U některých osob bohužel však některé z těchto informací chybí, je však možné identifikovat několik trendů.¹³⁸

Damašek, jakožto druhé největší město mamlúckého sultanátu, tvořil lákavý cíl pro cestovatele různých druhů. Pro *'ulamā'* šlo o místo proslulé řadou významných náboženských učitelů a učenců a možností vzdělání a uplatnění. Mnoho osob také ze svých zemí odcházelo z politických důvodů, jako je známo například u Ibn Chaldūna.¹³⁹ Oblasti islámského západu byly v tomto období zmítané válkami. Oproti tomu představoval východ oblast příhodnou ke studiu a klidnějšímu životu, u damašských málíkovců ve zkoumaném korpusu se však v žádném z případů důvody jejich exilu nevyskytují.¹⁴⁰ Z těchto důvodů se zde mohli na určitou dobu či

---

¹³⁷ Ibn Qāḍī Šuhba, 2: 376.

¹³⁸ Konkrétní původ není zmíněn u 39 učenců, rok narození i úmrtí chybí u 14 biografii, datum narození poté u dalších 15 osob, úmrtí u 4.

¹³⁹ O Ibn Chaldūnovi např. Walter J. Fischel, *Ibn Khaldūn in Egypt. His Public Functions and His Historical Research (1382-1406): A Study in Islamic Historiography* (Berkeley: University of California Press, 1967).

¹⁴⁰ Ženka 2021, 486.

dokonce trvale usadit a nějakým způsobem zde působit. Nejčastějšími důvody, které v pramenech najdeme, proč *'ulamā'* do Damašku cestovali, tvoří příchod za účelem vzdělávání, převzetí postů či se zde zastavovali při cestování do jiných měst. Hlavní výchozí destinací, odkud Málíkovci do Damašku přicházeli, byly především jiné části sultanátu, oblasti severní Afriky, Pyrenejského poloostrova či střední Asie, ale i z mnoha jiných míst.

Původ *'ulamā'*, u nichž není výslovně zmíněno jejich rodiště, je částečně možné odvozovat z místní nisby daného učenice. Některé nisby bývají používány pro označení externích prvků a mohou odrážet spíše vnímání autorů kronik či biografických slovníků než samotnou realitu.¹⁴¹ Dalším aspektem nisby může být i snaha o odlišení od dalších jmenovců daného učenice, proto je mu přiřazen přídomek, který má zabránit zmatení a předejít záměně osobností. Místní nisby tak mohou označovat například pouze tu skutečnost, že v jistou určitou dobu daný učenec v dané oblasti mohl působit či přebývat (někteří *'ulamā'* tak mohli mít i několik přídomků najednou) či že z této oblasti mohl pocházet některý z jeho předků.¹⁴² Místo narození je tak jen jednou z mnoha dalších možností, které může učenecova nisba udávat. Na jeho původ může označovat i určité rodové označení poukazující na významného předka, jehož rodiště je známé z jiných pramenů – příkladem může být Ibn al-Ḥafīd, u něhož z nasabu a tohoto přídomku lze vyvodit, že byl potomkem Ibn Rušda:

„ *'Abd al-Raḥman Ibn Muḥammad al-Ḥafīd al-Maghribī al-Mālikī al-ma'rūf bi-Ibn Rušd.*“¹⁴³

V případě učenců, u nichž jejich původ známe, se poté jejich původní nisby s tímto místem shodují ve 12 z 18 případů. Ve dvou případech je poté nisba daného učenice konkrétnější, než udané místo narození:

Ibn al-Ḥādždž al-Išbīlī – „... *wulida sana 672 (...) bi-Gharnāta*...“¹⁴⁴

Ibn al-Ḥādždž al-Tudžībī al-Andalusī al-Qurtubī – „... *wulida (...) bi-Gharnāta*...“¹⁴⁵

Je zde však nutné poukázat na to, že jejich otec se narodil v Seville a dědeček v Córdobě a byl to právě on, kdo nisbu do Damašku přinesl.¹⁴⁶ Ve čtyřech zbylých případech se nisby s původem učenců nekryjí a o jejich původu konkrétním způsobem nevyovídají. Nisby tedy

---

¹⁴¹ Ženka 2021, 486-487.

¹⁴² Viz příklady Ibn al-Ḥādždže al-Išbīlīho na této straně.

¹⁴³ Ibn Qāḍī Šuhba, 3: 230; tuto skutečnost potvrzují i západní prameny, viz Ibn al-Aḥmar, 370.

¹⁴⁴ Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī, 1: 292.

¹⁴⁵ Ibn Qāḍī Šuhba, 1: 420.

¹⁴⁶ Wafajāt al-Birzālī, 473-474.

Ize použit k odvození původu učenců, avšak nelze na ně spoléhat stoprocentně, jelikož se tento přídomek mohl dědit i nadále v rámci rodin již usazených v Damašku.

U učenců, u nichž chybí konkrétně zmíněné rodiště, v poměrně značném množství nalézáme přídomky typu *al-andalusī* či nisby z konkrétních andaluských měst, a poté především nisby z různých berberských či maghribských oblastí – příkladem může být al-Qafšī (Qafša, Tunís)¹⁴⁷, al-Šanhādžī (Šanhādža, berberský kmen v sev. Africe)¹⁴⁸, al-Tilmisānī (Tlemecen, Alžírsko)¹⁴⁹, al-Ḥamīrī (Libye)¹⁵⁰, al-Zawāwī (berberská oblast, Alžírsko)¹⁵¹, al-Sildžimāsī (Sildžimāsa, Maroko)¹⁵², al-Ghumārī (berberská oblast, Maroko)¹⁵³, al-Miljānī (Miljāna, Alžírsko)¹⁵⁴. Z těchto místních přídomků můžeme odvodit, že tito učenci a jejich rodiny měli pro místní jistou spojitost s islámským západem.

Konkrétní rozpis rodišť učenců, přesně tak, jak je uveden v pramenech, můžeme vidět v tabulce č.1. Místy autoři používají konkrétní místa narození (Zawāwa, Málaga), v jiných případech pouze obecné určení oblasti (Egypt, al-Andalus):

Původ:	Počet:
Al-Andalus	4
Granada	3
Tunis	2
Egypt	2
Alexandrie	1
Bagdád	1
Medína	1
Málaga	1
Maghrib	1
Zawāwa	1
Damašek	1

Tabulka č.1: Původ málikovských *‘ulamā’* v pramenech

¹⁴⁷ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 5: 189.

¹⁴⁸ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 5: 25.

¹⁴⁹ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 4: 196.

¹⁵⁰ Ibn Farḥūn, 2: 72.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Ibn Qāḍī Šuhba, 3: 230.

¹⁵³ Ibn Farḥūn, 2: 124.

¹⁵⁴ Ibn Qāḍī Šuhba, 2: 371.

Hlavní část příchozích tvoří učenci ze severní Afriky a oblastí al-Andalusu a Maghribu (k čemuž se často pojí i obecné nisby al-Maghribī a al-Andalusī) – pro mamlúcké autory západu – k čemuž se přidává několik učenců z různých částí egyptských zemí. Naopak na východ od Damašku mnoho záznamů o příchozích učencích nemáme – v těchto oblastech nebyly početné málikovské komunity a oblasti, z nichž by mohly přicházet větší počty učenců.

Dalším jevem, dokládajícím cizího původ málikovských *'ulamā'* v pramenech, je i použitá slovní zásoba autorů a chronologická posloupnost zmínek navštívených měst v jednotlivých biografiích. Damašek je u mnohých učenců zmiňován až jako jeden z pozdějších cílů, do nichž cestovali, a použité výrazy pro příchod či usazení se jsou mnohdy doprovázeny použitím příslovcí typu „poté“, „a pak“ a podobnými:

„...*wa-raḥala ilā al-Ḥidžāz wa-l-Šām wa-sama'a bi-Dimašq...*“¹⁵⁵

„...*wa-raḥala ilā Dimašq wa ištaghala bihā (...) thumma radža'a ilā bilādihi wa-walija qaḍā'ahā...*“¹⁵⁶

„...*wa-sakana Šarīš thumma Gharnāta thumma Tūnis thumma raḥala ilā al-Mašriq fa-sakana Dimašq wa-amma bi-miḥrāb al-mālikīja...*“¹⁵⁷

I tato data mohou naznačovat, že *'ulamā'* zaznamenaní v kronikách bez zmínky svého rodiště, mohli ve skutečnosti přicházet z jiných částí nejen sultanátu, ale i zbylého islámského světa.

Výjimku v celém korpusu představuje jeden málikovský učenec narozený v Damašku. Byl jím Ibrāhīm Ibn 'Abd Allah Ibn 'Umar al-Šanhādžī Burhān al-Dīn al-Mālikī, o němž se zmiňuje Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī a místo jeho narození udává ihned na počátku al-Šanhādžīho biografie:

„*Wulida bi-Dimašq sanat (7)18...*“¹⁵⁸

Ibn Ḥadžar nadále popisuje, u koho se al-Šanhādžī učil, že byl znalcem fiqhu a arabského jazyka a že v Damašku působil jako málikovský qāḍī. Zemřel téměř osmdesátiletý, v roce 796. V jeho případě se jednalo o již tradiční damašskou rodinu, podle nisby původem ze severní Afriky (berberský kmenový svaz Šanhādža) – zmínky o jeho otci, 'Abd Allāh Ibn 'Alī

---

¹⁵⁵ Ibn Farḥūn, 2: 318.

¹⁵⁶ Ibn Farḥūn, 1: 248.

¹⁵⁷ Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī, 5: 82.

¹⁵⁸ Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī, 1: 31.

al-Šanhādžīm, se objevují ve fatwāch al-Subkīho, jeho babičku, ‘Ā’išu Bint ‘Alī al-Šanhādžī al-Ḥamīrī, poté zmiňuje Ibn Ḥadžar.¹⁵⁹

Al-Šanhādžī přirozeně nemohl být jediným rodilým damašským málikovcem, použité prameny však bohužel o místních učencích málikovského madhabu převážně mlčí. Opět ale tento výsledek nemůžeme brát jako čistý odraz tehdejší reality. Ačkoliv nemáme výrazný počet dokladů o místních málikovcích, tito učenci zde být a působit museli (stejně jako výše zmínění přichodí i z jiných částí islámského světa než ze západu), jen svým působením neupoutávali pozornost zde zkoumaných autorů. Hlavním důkazem pro tuto skutečnost je místní potřeba přítomnosti málikovského soudce.

Pro zmapování těchto autorů pramenů nezaznamenaných osob by bylo možné, krom jiných biografických slovníků a kronik, zkoumat i produkty jejich vlastní intelektuální činnosti v Damašku. V mnoha případech totiž existují i jejich vlastní rukopisy – certifikáty, osobní díla určená pro soukromou potřebu či k prodeji, výchově dětí atp., které zde mohli vytvářet. Tyto rukopisy tak také mohou být dokladem o učené činnosti či pobytu v Damašku, přičemž často zároveň nabízí jiný náhled na životy daných učenců než ten, který nabízí mamlúčtí autoři.¹⁶⁰

V úvahu musíme vzít i ty části společnosti, které nejsou ve zkoumaných pramenech zahrnuty – kupci, řemeslníci a další povolání.¹⁶¹ I tyto osobnosti pomáhaly utvářet místní málikovskou komunitu, ač se jejich stopy ve zkoumaných pramenech bohužel nedochovaly.

3.4. Důvody málikovské přítomnosti ve městě

Cesty do různých měst hrají v málikovských biografiích zásadní roli. Autoři popisují cestování a přesuny málikovských ‘*ulamā*’ (do Damašku ale samozřejmě i odsud) za různými účely.

Jako nejvíce navštěvovaná města sultanátu se vedle Káhiry a Damašku, jenž svým způsobem tvořily základní učenou cestovatelskou osu, objevují především Alexandrie a

---

¹⁵⁹ O ‘Abd Allāh Ibn ‘Alī al-Šanhādžīm viz al-Subkī 1: 406, 2: 347, 2: 573.; ‘Ā’iša Bint ‘Alī al-Šanhādžī al-Ḥamīrī poté viz Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī 4: 3.

¹⁶⁰ Příkladem může být jistý matematik/astronom Ibn Simák, viz např. (Istanbul, Süleymaniye, Carullah 1509, f. 18b).

¹⁶¹ Gilbert 1980, 124-126.

Aleppo. Z maghribských měst je nejčastěji zmiňován Tunis, na východ od Damašku poté tvoří jeden z častých cílů Bagdád. Medína a Mekka jsou poté v záznamech jako poutní cíl.

Z pramenů a získaných dat vychází, že se cesty konané v rámci málikovské komunity charakterově i délkově lišily. Jedním z druhů cest jsou právě výše zmíněné poutě, které pro učence obvykle znamenaly putování tam a zase zpátky, kratší i delší, během nějž mohli podnikat zastávky v různých městech nacházejících se cestou.

Andaluští a maghribští učenci museli pro návštěvu Damašku podniknout dlouhou cestu, která je zavedla daleko od domova do jiného prostředí. Ibn Ḥadžar například popisuje výpravy, které po islámském východu i západu podnikl učenec Muḥammad Ibn Džābir al-Qajsī al-Wādī Āšī:

„Kānat riḥlatuhu ilā al-Mašriq maratajn al-ūlā fī ḥudūd al-‘iṣṣin thumma radža ‘a fdžāla fī bilād al-Maghrib ḥatā wašala ilā Ṭandža wa-l-thānija sanat (7)43 (...) naša ‘a bi-Tūnis wa-džāla fī al-bilād al-mašriqija wa-l-maghribija (...) wa-sama ‘a fī l-riḥla al-thānija al-kathīr wa-charadža al-arba ‘īn al-buldānija wa-hadatha bihā...“¹⁶²

Během svých cest za studiem se také zastavil v Damašku:

„...wa-raḥala fa-sama ‘a min al-Bahā’ Ibn ‘Asākir bi-Dimašq...“¹⁶³

Dalším druhem cestování byly kratší cesty konané v rámci sultanátu či jeho blízkém okolí. Tyto přesuny z měst do měst, obvykle vedené za převzetím pozic či studiem, často zabírají velkou část zkoumaných biografii. V některých případech se dokonce stává, že je to jedna z mála či dokonce jediný typ informace, kromě např. data narození či úmrtí (pokud je známo), obsažená v biografii.

Příkladem této praxe přesunů za převzetím pozic může být např. ‘Īsā Abū al-Rūḥ al-Minkalātī (664/1265-743/1342):

„...wa-qadama al-Iskandirija wa-tafaqqaha bihā thumma raḥala ilā Qābis fa-‘aqāma bihā mudda wa-walija al-qadā’ bihā thumma raḥala ilā taghri al-Iskandirija fa-‘aqāma bihā mudda jasīra thumma raḥala ilā al-Qāhira fa-aqāma bi-hā (...) wa-walija nijābata al-qadā’ bi-Dimašq nahwa sanatajn thumma radža ‘a ilā Dijār al-miṣrīja...“¹⁶⁴

---

¹⁶² Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 5: 152-153.

¹⁶³ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 5: 152.

¹⁶⁴ Ibn Farḥūn, 2: 72.

Někteří *'ulamā'* se podle pramenů přesouvali z měst do měst vskutku často. Ve většině případů tyto přesuny přinášelo jmenování do pozice. Soudce Aḥmad Ibn Abd al-Raḥman Šaraf al-Dīn al-Baġhdādī (nar. 697/1297) například působil krom Damašku v několika dalších městech:

*„Wulida sanata 697 wa-ištaġhala 'alā maḡhab mālik wa-waliġa al-qaḡā' bi-Dimġāṭ thumma Dimašq thumma Baġhdād wa-waliġa bi-l-Qāhira naḡar al-chizāna wa ġhajrahā...“*¹⁶⁵

Dalším příkladným (a částečně i úsměvným) záznamem může v tomto ohledu být biografie Šams al-Dīn Ibn al-Qafšīho (z. 805/1402), který za svého života kyvadlově osciloval mezi Damaškem a Aleppem, v nichž střídavě přebíral post soudce. Ibn Qāḡī Šuhba tuto jeho praxi popisuje následovně:

*„Wa-waliġa qaḡā' Ḥalab, wa-waliġa qaḡā' Dimašq fī Radġabin sanata tis'in wa-sab'in, thumma 'uzila ba'ada naḡwi 'iṣrīn ġawman, wa-u'īda ilā qaḡā' i Ḥalab, thumma u'īda thānġjan, thumma 'uzila wa-u'īda ilā qaḡā' i Ḥalab, thumma u'īda thālithan thumma 'uzila, thumma u'īda rābi'an thumma 'uzila ba'damā kataba fīhi al-nā'ib wa-l-quḡāt annaḡum lā ġarḡawna murāfataḡu li-farṡi ġumġihi wa-dġahlihi wa-ġillati 'aqlihi. Wa-kāna al-ġāḡī Burḡān al-Dīn Ibn Dġamā'a qaḡ qāma 'alajhi. Thumma u'īda chāmisan ba'da mawti Ibn Dġamā'a thuma 'uzila, thumma u'īda sādisan thumma sābi'an wa-thāminan wa-tāsi'an wa-'āširan fī Radġab sanat arba'in wa-thamānimi'atin ilā an tuwufġja.“*¹⁶⁶

V rámci popisu také dodává, že ostatní *'ulamā'* tuto jeho praxi nesli s poměrnou nelibostí – označili jej za slabomyslného hlupáka, v jehož společnosti se nechtějí pohybovat – *„kataba fīhi al-nā'ib wa-l-quḡāt annaḡum lā ġarḡawna murāfataḡu li-farṡi ġumġihi wa-dġahlihi wa-ġillati 'aqlihi“*¹⁶⁷. Podle daných informací strávil jmenován v úřadu osm let a deset měsíců v průběhu přibližně 25 let.

Jedním z místy opakujících se případů poté bývá, že daného učence mohl již v jeho dětství do Damašku přivést některý z jeho rodinných příslušníků. Již výše uváděný *'Abd Allāh Ibn Muḡammad al-Tudġībī al-Andalusī* například přišel do Damašku se svým otcem a bratrem roku 684.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ Ibn Ḥadġar al-'Asqalānī, 1: 197.

¹⁶⁶ Ibn Qāḡī Šuhba, 4: 334.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Ibn Qāḡī Šuhba, 1: 332.

Z daných informací je možné usuzovat, že málikovci v Damašku tvořili vzhledem ke svému původu a častému cestování do něj i z něj poměrně dynamickou a proměnlivou skupinu. Toto se dá zpětně propojit s informacemi, které se váží k oněm čtyřem zmíněným skupinám původu damašských málikovců. Většinu představující tito projízďející či emigrující *'ulamā'* tak pomáhali formovat charakter damašské málikovské komunity, která se díky těmto skutečnostem mohla lišit od ostatních, převážně místních právních škol, které zde mohly vytvářet usedlejší a stabilnější skupiny.

3.5. Obsazování pozic a profesní rozmanitost málikovců

Jmenování do různých profesních postů bylo tedy jedním z důvodů málikovské přítomnosti v Damašku. Málikovští *'ulamā'* se zde věnovali studiu koránu, náboženským vědám a právu, lingvistice, ale například i medicíně, a stejně jako učenci ostatních madḥabů se ucházeli o pracovní pozice spojené s těmito obory, přičemž jich mnohdy zastávali i více najednou.

Různé pozice, které mohli málikovci v Damašku zastávat, s sebou nesou i daná profesní pojmenování zaznamenané v pramenech. Učenci měli své tituly uvedené obvykle již souběžně se jmény, případně ihned za nimi:

*„Muḥammad Ibn Sulajmān Ibn Sūmar al-Barbarī al-Zawāwī Džamāl al-Dīn al-Mālikī al-faqīh al-qāḍī...“*¹⁶⁹

*„Aḥmad Ibn Sallāma (...) al-Balawī al-Qaḍā'ī al-Iskandirī al-mālikī al-imām al-allāma qāḍī al-quḍāt bi-l-Šām al-maḥrūs...“*¹⁷⁰

*„Jaḥjā Ibn Abī Bakr al-Imād Abū Zakarijā al-Būnī al-mālikī, muqri'...“*¹⁷¹

*„Ismā'īl Ibn ..., al-Šajch, Imād al-Dīn, al-Bajṭarī al-Maghribī al-dimašqī al-mālikī, aḥadu mašājich al-mālikīja wa-muḥtīhum...“*¹⁷²

Každý učenec mohl být (a často býval) nositelem více než jednoho z těchto profesních titulů. Základními profesemi pro málikovské učence byly nábožensky-právní pozice – soudce

---

¹⁶⁹ Ibn Ḥadžar al-ʿAsqalānī, 5: 190.

¹⁷⁰ Ibn Farḥūn, 1: 249.

¹⁷¹ Ibn al-Džazarī, 2: 367.

¹⁷² Ibn Qāḍī Šuhba, 4: 209-210.

(*qāḍī*), hlavní soudce (*qāḍī al-quḍāt*) a soudcův zástupce (*nāʿib*), znalců a vykladačů práva (*faqīh*, *muftī*), učitelů v různých oblastech (*mudarris*), recitátorů a předčitatelů (*muqriʿ*), imámů/vedoucích modliteb (*imām*) či znalců a tradentů ḥadīthů (*muḥaddith*). Někteří z učenců se zabývali i jazykem a jeho výukou.

Kvantitativně nejpočetnější skupinou byli v pramenech zaznamenaní učenci působící jako soudci – celkem 22 osob má u svého jména atribut málikovský *qāḍī* či *qāḍī al-quḍāt*. Deset z učenců jsou označováni jako imámové, 15 jako *faqīhové*, 7 jako muftiové a jeden jako *muqriʿ*. Místy se vyskytují i učenci, u nichž je zmíněna jen jejich studentská aktivita, jako byl např. Ibrāhīm Ibn Muḥammad al-Qajsī al-Safāqīsī al-Mālikī (697/1297-742/1341), u nějž Ibn Ḥadžar zmiňuje jen informace o jeho učitelích a dílech, která s nimi studoval.¹⁷³

Početnou, avšak profesně velmi rozmanitou skupinu poté tvořili učitelé. Ti se mohli věnovat různým oblastem víry a práva, ale například i výuce arabštiny, jako například Saʿīd Ibn Muḥammad al-Miljānī al-Maʿārī (z. 771/1369):

„...*ištaghala bi-l-ʿarabīja wa-baraʿa fihā (...)* wa-juḡṡadu li-qirāʿat al-ʿarabīja ʿalajhi, wa-ʿalajhi ištaghaltu fī ʿilm al-ʿarabīja...“¹⁷⁴

Co se týče zmínek o jiných než výše zmíněných povoláních, které by mohli učenci zastávat, objevují se ve zkoumaných pramenech jen výjimečně. Jedním z konkrétních případů se nachází v Ibn Ḥidždžīm – je jím Ibn al-Muḥawdžīb (z. 722/1322), který se staral o maristán a poté převzal pozici soudce v Ḥamá:

„...*al-Ḥamawī al-maʿarūf fī baladihi bi-Ibn al-Muḥawdžīb kāna bi-Dimašq muddat sinnīn jaʿuzzu, wa-nāba fī al-nazar bi-l-muristān ilā āchiri ajjām al-Bāʿūnī thumma walija qadāʿ al-mālikīja bi-Ḥamā...*“¹⁷⁵

Kariéry mnohých málikovců pak nebyly omezeny pouze na Damašek, ačkoliv se v záznamech vyskytují i případy, u nichž nejsou krom Damašku zmíněna jiná místa působení – příkladem může být již zmíněný Ibrāhīm Ibn ʿAbd Allāh al-Šanhādžī al-mālikī, rodilý Damaščan, u nějž není zmínka o jiném městě, v němž by působil kromě Damašku.¹⁷⁶

Doba držení pozic se poté také v jednotlivých případech lišila. Někteří učenci si mohli udržovat jeden post léta, jiní je mohli pravidelně či po krátké době měnit. Ibn Qāḍī Šuhba

¹⁷³ Ibn Ḥadžar al-ʿAsqalānī, 1: 61-62.

¹⁷⁴ Ibn Qāḍī Šuhba, 2: 371.

¹⁷⁵ Ibn Ḥidždžīm, 1: 95.

¹⁷⁶ Ibn Ḥadžar al-ʿAsqalānī, 1: 31.

například popisuje, že Muḥammad Ibn Abī Bakr al-Nuwajrī držel svou pozici soudce v Damašku celých 29 let – od jejího převzetí až do své smrti:

„...wa-qadama Dimašq mutawallījan al-qadā’ fī Džumādā al-Āchira sanata tis’a ‘ašrata wa-sab ‘ami’at, wa-istamarra ‘ilā hīna wafātihī tis’an wa-‘iṣrīn sanatan...“¹⁷⁷

Někteří učenci naopak drželi posty jen po nějakou dobu a poté se přesunuli za jinými, jako například Ibrāhīm Ibn Muḥammad al-Sānhādžī al-Tāḏilī:

„...wullija qadā’ Ḥalab fī sana iḥdā wa sab ‘īn (...), thumma ‘uzila ba‘da naḥwi chamsin sinnīn, thumma wullija qadā’ Dimašq...“¹⁷⁸

Přijímání a opouštění pozic však nezáviselo na vůli samotných ‘ulamā’ - pozice byly udělovány oficiálními jmenovacími dekrety. Některé zprávy udávají i informace o jmenování či propuštění:

„...wa-āchiri nihār al-ithnajn ḥādī ‘ašara aḫrafja ‘an al-qādī al-mālikī min al-tarsīm wa-aṭlaqa ilā dārihi...“¹⁷⁹

Zároveň se málíkovští učenci nemuseli omezovat na držení pouze jedné pozice v jeden moment. Existovaly případy, kdy ‘ulamā’ působili na více místech zároveň, jako v případě Ibn al-Burullusīho:

„...wa-darrasa li-l-mālikīja bi-l-Ašrafīja wa-l-Šāliḥīja...“¹⁸⁰

Ze získaných dat tak vyplývá, že málíkovské elity společensky zapadaly do damašské sociální dynamiky a soutěžily o pozice na místní nábožensko-politické scéně. Získávání a zastávání těchto placených postů následně vytvářelo platformu, jež umožňovala málíkovcům vzájemné setkávání a interakce na každodenní i dlouhodobé bázi, uvnitř i vně vlastní komunity.

3.6. Možnosti a platformy setkávání málíkovských elit

Možnosti seznamování a setkávání málíkovských učenců v Damašku se odvíjely od jejich učeneckých aktivit – právě ty se totiž nacházely ve středu zájmu autorů kronik a biografických slovníků. Učenci se setkávali při společném studiu, debatách, psaní, čtení a

---

¹⁷⁷ Ibn Qāḏī Šuhba, 1: 529.

¹⁷⁸ Ibn Qāḏī Šuhba, 4: 195.

¹⁷⁹ Ibn Ḥidždžī, 2: 609.

¹⁸⁰ Ibn Qāḏī Šuhba, 2: 249-250.

předčítání či díky společným zájmům. Setkávání samo o sobě nemuselo být omezené na konkrétní málikovské náboženské instituce, ale vzhledem k charakteru vzdělání ve městě fungovaly i studijní kruhy, které nemusely být vázané na určitý prostor, nebo je spojoval společný zájem o vědy, které překračovali madhabové hranice. Toto lze vysledovat například při studiu hadíthů nebo v přenosu jazykových znalostí.

Vlastní studijní skupiny zmiňuje například Ibn Qāḍī Šuhba:

„*Wa-ra'ajtuhu jadūru fī ḥilaqi al-mālikīja jaštaḡhil wa-huwa kabīr...*“¹⁸¹

Tyto studijní skupiny byly vázané na jednotlivé učitele, kteří (nezávisle na místě svého působení) představovali významný prvek v životech jednotlivých učenců. Velkou část jednotlivých životopisů v biografických slovnících totiž často tvoří vyjmenování učitelů, s nimiž daný učenec studoval a kde se spolu setkali, pokud je tato informace známá. V tomto ohledu jsou uváděna spíše města obecně než konkrétní madrasy, mešity či jiné konkrétní studijní prostory. Prestiž vzdělávacího procesu se totiž odvíjela mnohem od věhlasu přednášejícího než na prostoru, v němž se přenos znalostí odehrával.¹⁸²

„*Wa-sama'a bi-l-Quds 'alā al-šajch Šaraf al-Dīn al-Chašanī wa-l-šajch Šalāḥ al-Dīn al-'Alā'ī wa-ghajrahumā wa-sama'a bi-Dimašq 'alā al-ḥāfiẓīn Džamāl al-Dīn al-Mazanī...*“¹⁸³

„*...wa-dachala Dimašq fasama'a min al-Qāsim Ibn 'Asākir wa-ghajrihi...*“¹⁸⁴

U některých učenců se objevují i informace o jejich vlastních žácích:

„*...wa-sama'a minhu Abū Zur'a al-Dimašqī...*“¹⁸⁵

V pramenech se objevují zmínky o osobních kontaktech autora s biografovanými učenými, dotvářející sít vztahů mezi učeneckými elitami napříč mamlúckým územím. Například Ibn Farḥūn při líčení biografie Aḥmad Ibn 'Umar al-Rab'ī udává, že se u tohoto *faqīha* učil jeho syn:

„*...wa-laqītuhu bi-Dimašq fī sanat ithnajn wa-tis'īn wa-achaḍa 'anhu ibnī: Muḥammad Abū al-Jaman wa-kāna ma' madžmū'i faḍā'ilihi...*“¹⁸⁶

---

¹⁸¹ Ibn Qāḍī Šuhba, 4: 334.

¹⁸² Chamberlain 2009, 79-80.

¹⁸³ Ibn Farḥūn, 2: 124-125.

¹⁸⁴ Ibn al-Džazarī, 508-509

¹⁸⁵ Ibn al-Džazarī, 355.

¹⁸⁶ Ibn Farḥūn, 1: 258.

Přirozeně však musely existovat prostory, v nichž se málikovští učenci ke studiu scházeli. Jedním z hlavních bodů těchto málikovských prostor byl miḥrāb al-mālikīja v hlavní, Umajjovské mešitě. V pramenech se jedná o nejčastěji uváděnou platformu, v níž mohli málikovští učenci působit a setkávat se. Zmiňován je především v kontextu pozice imáma:

„*‘Aḥmad Ibn al-Ḥādždž al-Išbīlī al-mālikī (...)* kāna imām miḥrāb al-mālikīja...“¹⁸⁷

„*Muḥammad Ibn Ibrāhīm al-mālikī al-Šanhādžī kāna fādīlan šāliḥan amma bi-miḥrāb al-mālikīja bi-Džāmi ‘banī Umajja...*“¹⁸⁸

Dalšími prostory k setkávání byly málikovské madrasy, které také byly jednou z centrálních prostor aktivit ‘ulamā’.¹⁸⁹ V rámci konkrétních málikovských dat získaných v pramenech se zmínky o madrasách nevyskytují, základní materiál k tomuto tématu proto poskytuje Miura ve svém zpracování damašských madras.¹⁹⁰ Málikovské madrasy, podle těchto informací, existovaly ve městě celkem 4, všechny uvnitř hradeb města, mimo prostor hradeb se žádná málikovská madrasa nenacházela.¹⁹¹ Díky těmto informacím bylo poté možné madrasy dohledat i ve zkoumaných pramenech, ač nejsou ani jednou zmiňovány ve vztahu se zkoumanými učenci.

Čtyřmi zmiňovanými madrasami byly madrasa al-Šalāḥīja (zal. př. 569/1173), Zāwīja mālikīja v Umajjovské mešitě (zal. př. 589/1193), madrasa al-Šarābīšīja (zal. př. 684/1286) a madrasa al-Šamsāmīja (zal. př. 717/1317). Madrasu al-Šarābīšīju zmiňuje ve svých Cestách i Ibn Battūta.¹⁹²

V pramenech se zmínky o těchto institucích objevují v drtivé většině případů pouze u damašských autorů – Ibn al-Džazarīho, Ibn Ḥidždžīho a Ibn Qāḍī Šuhby. Jediný Ibn Ḥadžar jednou zmiňuje al-Šalāḥīju co se nedamašských autorů týče. Jedná se o informace provinčního typu, které damašští autoři znali mnohem detailněji než autoři egyptští či Ibn Farḥūn.

Málikovci však nebyli omezeni pouze na těchto pár prostor. Mohli se setkávat i v mešitách, madrasách bez právní příslušnosti či náležícím jiným maḏhabům či na mnoha

---

¹⁸⁷ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 1:292 (viz podkapitola 3.3.)

¹⁸⁸ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 5:25.

¹⁸⁹ Miura 2016, 31.

¹⁹⁰ Tabulky 1-9 viz Miura 2016, 39-49.

¹⁹¹ Gilbert 1980, 116.

¹⁹² Ibn Battūta, *Cesty: po Africe, Asii a Evropě vykonané v letech 1325 až 1354*, ed. Ivan Hrbek, (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961), 107.

dalších veřejných místech. Existence institucí náležejících málikovcům však dokazuje jejich pevné místo v damašské společnosti zkoumaného období.

3.7. Charakteristika málikovských *'ulamā'*

V neposlední řadě tvoří významnou část jednotlivých biografí charakteristika jednotlivých učenců. Autoři zaznamenávali informace o důvěryhodnosti, znalostech a schopnostech učenců, o nichž psali a o jejich specifických vlastnostech a rysech.

Místy se v biografických slovnících může zdát, že v uváděných informacích převládá jednotvárný charakter bez větších rozdílů. Pokud se podíváme na konkrétní příklady, můžeme sledovat použití podobných či dokonce totožných výrazů:

*„Ibn 'Askar al-Baghdādī (...) kāna (...) fāḍilan fī-l-fiqh mutqinan li-l-usūl...“*¹⁹³

*„Ibn Hilāl al-Rab'ī (...) imām 'ālim fāḍil mutafannin fī 'ulūm (...) kāna fāḍilan fī-l-fiqh...“*¹⁹⁴

*„Ibn Jahjā al-Mālikī al-Ṣanhādžī (...) kāna fāḍilan ṣāliḥan amma bi-mihrāb al-mālikīja...“*¹⁹⁵

*„Ibn Rušd¹⁹⁶ (...) kāna fāḍilan fī madhab mālik...“*¹⁹⁷

Tento jev popisuje i Wadad al-Qadi tak, že ač se tyto popisy mohou jevit stereotypními a nemajícími výpovědní hodnotu, pro *'ulamā'* byly naopak velmi zásadní a integrální součástí životopisných textů. Snaha autorů poukázat na podobnosti totiž napomáhala zdůraznit kontinuitu předávání vědění a homogenity *'ulamā'* jakožto jednotné společenské vrstvy.

V pramenech se však o málikovských učencích nevyskytují pouze kladná hodnocení. Pokud autoři například neuznávali něčí chování či praktiky, do biografie přidali i tuto kritiku, jako je například charakterizován Abū Dža'afar al-Mālikī:

---

¹⁹³ Ibn Farḥūn, 2: 327.

¹⁹⁴ Tamtéž, 1: 258.

¹⁹⁵ Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī, 5: 25.

¹⁹⁶ 'Abd al-Raḥmān Ibn Muḥammad al-Maghribī al-Mālikī, znám jako Ibn Rušd či Ibn al-Ḥafīd – potomek Ibn Rušda (520/1126-595/1198), biografie viz Ibn al-Aḥmar, Abū al-Walīd Ismā'īl, Nathīr al-jumān fī shī'r man naẓamanī wa-īyyāhu al-zamān, ed. by Muḥammad Riḍwān al-Dāya, Beirut: Mu'assasat al-Risāla, (1987), 307.

¹⁹⁷ Ibn Qāḍī Šuhba, 3: 230.

„...istaqarra hādā ba‘da sa‘j šadīd wa-ta‘adžaba min iqdāmihi ‘alā dālīka lamā ja ‘rifūnahumin džahlihi al-mufriṭ...“¹⁹⁸

„...qāla al-Šafadī wa-qāla al-Ḥusajnī kāna džuhūlan...“¹⁹⁹

U některých autorů se poté objevují zcela podrobné popisy různých specifických vlastností a charakteristik jejich vzezření, jednání či například jazyka. Především poslední uvedený rys je u příchozích z Maghribu a al-Andalusu zmiňován častěji. Ibn Ḥadžar v biografii jistého Muḥammada Ibn Sulajmān al-Qafšī al-Mālikī neopomenul zmínit jeho těžký přízvuk, spojený se záměnou některých hlásek:

„...wa-ft lisānihi ‘udžmat al-maghribīja jadž‘alu al-džīm zājan wa-l-jā’ sīnan...“²⁰⁰

S obdobným problémem, kvůli kterému mu rozuměli jen jeho nejbližší následovníci, měl podle al-Džazarīho i Ismā‘īl Ibn Muḥammad Ibn Hānī’ al-Andalusī al-Gharnāṭī:

„...wa-ištağhala ‘alajhi al-nās intaḫi ‘ū bihi kathīran ‘alī luknat min lisānihi lā ja ‘rifu kalāmahu ilā man akthara mulāzamatihī...“²⁰¹

Zmínky o učenosti, prestiži a dobrých mravech, či naopak o jejich nevhodném chování nebo ignorantství, pomáhaly uchovávat obraz jednotlivých ‘ulamā’ pro další generace učenců. Pro pozdější generace ‘ulamā’ tyto obrazy však mohly ztrácet svou původní výpovědní hodnotu, vzhledem k absenci časového odstupu a možnosti alespoň částečného přímého kontaktu.²⁰²

---

¹⁹⁸ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 4: 197.

¹⁹⁹ Tamtéž

²⁰⁰ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 5: 189.

²⁰¹ Ibn al-Džazarī, 1: 168.

²⁰² Jev popsán u Assmann a Czaplicka 1995, konkrétní příklad může být Ibn Ḥizb Allāh, Ženka 2021, 488-495.

4. Zprávy o málikovském právním působení v Damašku

V předchozí kapitole byly podrobně rozebrány aspekty života málikovských elit týkající se jejich komunitní charakteristice a personálnímu složení. V pramenech se však také nachází zmínky o právních aktivitách a rozsudcích málikovských soudců, které mohou pomoci přiblížit obraz jejich komunity a její roli mezi ostatními elitami damašské společnosti.²⁰³

Zde rozebírané případy jsou součástí zkoumaných kronik a biografických slovníků, jistě se nejedná o kompletní výčet případů či detailní studii celé této problematiky. K takové analýze by bylo nezbytné využít pramenů i jiné povahy, především dochované fatwy, které svědčí o aktivitách málikovských muftíů. Tyto prameny se však nachází různě roztroušené v nespočtu pramenů – ať již jako součást jiných děl či jako oddělené fatwy obsažené v různých rukopisech.²⁰⁴

Jak již bylo zmíněno, málikovci po vydání dekretu sultána Bajbarse posílili svou pozici na damašské právní scéně. Čtyřnásobné soudnictví, jakkoli pořád s jistým monopolem šāfi'ovského maḏhabu, umožňovalo stranám vybrat si, bez ohledu na vlastní příslušnost, soudce působící v libovolné právní škole. Přinášelo rovněž značný prostor pro uplatnění málikovských učenců, kteří v průběhu soudních procesů ale i mimo ně vydávali společně s ostatními uenci své fatwy. V návaznosti na preferenci řešení případů pomocí taqlīdu se poté předávání případů mezi soudci jednotlivých maḏhabů stalo poměrně běžnou praktikou. Rapoport jako příklad udává předávání případů mezi šāfi'ovskými a málikovskými soudci, pokud šlo o případy, v nichž se pracovalo s písemným svědectvím, jelikož málikovci práci s nimi při dodržení jistých pravidel umožňovali.²⁰⁵

Určité typy úkonů a jednání tak mohly být cíleně přednášeny jen před soudce určitého maḏhabu, se snahou o konkrétní výsledek případu – v tomto ohledu byl maḏhab ustáleným souborem postupů, které byly pro stabilitu systému dodržovány.²⁰⁶ Právě málikovci se tak v určitých případech stali vyhledávaným maḏhabem, především pokud šlo o boj s herezí.

---

²⁰³ Blíže viz Rapoport 2003; Wiederhold 2003; Winter, Michael, "Inter-madhab Competition in Mamlūk Damascus: al-Ṭarsūsīs' Counsel for the Turkish Sultans". *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 22, č. 25 (2001): 195–211; Winter, Michael, "The judiciary of late Mamluk and early Ottoman Damascus: The administrative, social and cultural transformation of the system", in *History and society during the Mamluk period (1250-1517)*, ed. Stephan Connermann, (Bonn University Press 2014), 193.

²⁰⁴ Viz např. již zmíněná fatwa o požáru, al-Munadẓẓid 1956, 45-47.

²⁰⁵ Rapoport 2003, 219-221.; Escovitz, Joseph H. "The establishment of four chief judgeships in the Mamlūk empire." *Journal of the American Oriental Society* (1982); Kosei, M. (2002). What Ibn Khaldun Saw: The Judiciary of Mamluk Egypt. *Mamluk Studies Review*, 6, 109-131.

²⁰⁶ Rapoport 2003, 226.

Trestání hereze, rouhání či pokrytectví sice mají v doktríně všechny čtyři hlavní právní školy, avšak málikovský maḏhab byl na mamlúckém území v dodržování této doktríny mnohem důslednější a přísnější než ty zbývající.²⁰⁷ Málikovci rovněž vyžadovali trest smrti pro každého heretika, bez ohledu na to, zda se kál či nikoliv, proto mohl být pro odsouzeného výběr právní školy otázkou života a smrti.²⁰⁸ Z pramenů je pak patrné, že jak soudci a muftiové všech čtyř právních škol, tak i lidé, jichž se případy přímo dotýkali, si tuto skutečnost uvědomovali.

Jako příklad může posloužit případ učence jménem Alī Ibn Abī al-Faḏl al-Rāfiḏī (z. 755/1354), který během modlitby v Umajjovské mešitě nahlas proklínal proroka Muḥammada a jeho následníky:

„Qadama Dimašq fa-aḏhara al-rafiḏi wa-džāhara bihi ḥatā dachala al-džāmi‘ al-Umawwī rāfi‘an ṣawtahu bi-sabb awwal min ḏulm āl Muḥammad wa-kāna al-nās ḥīna ‘idin fī ṣalāt al-ḏuhr fa-‘chaḏūhu bajna jadaj al-Subkī fa-sa‘alahu man ta‘nī qāla Abā Bakr al-Ṣadiq thumma rafa‘a ṣawtahu fa-qāla la‘ana Allāh fulānan wa-fulānan wa-ḏakara al-chulafā‘ al-thalātha al-rašīdīn bi-asmā‘ihim wa-‘tafa‘ alajhim mu‘āwija wa-jazīdu wa-karrara ḏālika fa-amara bihi ilā-l-sidžn thumma aḥḏarahu ba‘da fa-‘araḏa‘ alajhi al-tawba fa-imtana‘a fa-‘uqida lahu maḏlis fa-amara al-mālikī bi-ḏarbihi bi-l-sajāt fa-lam jardža‘ wa-u‘ida‘ alajhi ḏālika mirāran wa-huwa jubālighu fīmā huwa fīhi min al-sabb wa-l-la‘n al-ṣarīḥ fa-ḥakama al-mālikī bi-safaki damihi (...) fa-qutila wa-aḥraqa al-‘amma ḏasadahu wa-tīfa bi-ra‘asihi...“²⁰⁹

Za toto své chování byl předveden k nejvyššímu šāfi‘ovskému soudci ve městě, al-Subkīmu (683/1284-756/1355), který jej poslal do vězení. Následně mu bylo nabídnuta možnost pokání, kterou však odmítl, následkem čehož byl předveden před soud. Málikovský soudce jej nejprve odsoudil k zbičování, které však nesplnilo svůj účel, a proto poté na odsouzeným vynesl rozsudek smrti. Popraven byl dne 19. džumādā al-ūlā roku 755.²¹⁰

Zajímavé je, že tento příběh se u Ibn Ḥadžara objevuje dvakrát. Druhý zápis o al-Rāfiḏīm vypadá následovně:

„...fa-uttufiqa annahu šaqqā al-ṣufūf wa-l-nās fī ṣalāt ḏžināza bi-l-Džāmi‘ al-‘Ummawī wa-huwa jal‘anu wa-jasubbu min ḏulm ‘āl Muḥammad, intaharahu ‘Imād al-Dīn Ibn Kathīr wa-aghrā bi-hi al-‘amma wa-qāla inna ḥādā jasubbu al-ṣaḥāba fa-ḥamalūhu ilā al-qāḏī Taqī

²⁰⁷ Wiederhold 2003, 409-411.

²⁰⁸ Rapoport 2003, 220, 225.

²⁰⁹ Ibn Ḥadžar al-‘Asqalānī, 4: 113.

²¹⁰ Tamtéž.

al-Dīn al-Subkī, i 'tarafa bi-sabb Abī Bakr wa- 'Umar fa- 'aqadū la-hu madžlisan, ḥakama nā 'ib al-mālikī bi-ḍarbi 'unqīhi ba 'da an karrarat 'alajhi al-tawba thalāthat ajjām, ašarra fa-ḍuribat 'unqīhi bi-sūq al-chajl wa-ḥarraqa al- 'awāmm džasadihi. ²¹¹

V obou případech autor popisuje okolnosti provinění, tedy hanění proroka a jeho následníků a následné předvedení k al-Subkīmu. První i druhá verze také uvádí, že před al-Subkīm zopakoval svá slova a odmítal se kát či omluvit, za což se jej málikovský soudce rozhodl nechat popravít a lid spálil jeho tělo. Liší se pouze některé menší detaily, například ve druhé verzi je zmíněno konkrétní místo popravy, tedy koňský trh.

Rozsudkem smrti skončily i další případy týkající se předvolání před málikovského soudce. Dalším odsouzeným za herezi byl Muḥammad Ibn 'Abd al-Raḥīm al-Bādžirbaqī (676/1277-724/1323), který se však dokázal vykonání svému rozsudku vyhnout:

„...wa-huwa la 'ana al-šajṭān wa-tawadždžaha ilā al-qāḍī Džamāl al-Dīn al-mālikī fa-tāba 'alā jadihi wa-džaddada islāmahu fa-ṭalaba al-Bādžirbaqī wa-ḥakama bi-irāqa damihi bi-maḥḍar min al- 'ulamā' sanat 704 fa-ta 'aššaba lahu džamā 'a bi-sa 'j achīhi achfūhu ilā an ḥakama al-qāḍī Taqī al-Dīn al-Ḥanbalī bi-ḥaḡni damihi ba 'da sinnīn ba 'da an thabatat 'indahu 'adāwa al-šuhūd lahu al-laḡīna šahidū bi-l- 'adāwa nahwa al- 'iṣrīn wa mimmā šahidū bihi 'alajhi annahu kāna jatahāwanu bi-l-šalāt wa-annahu kāna jaḍkuru al-nabī šallā 'alajhi wa-salam bi-ismihi mudžarradan min ḡhajri ta 'zīm wa- 'annahu qāla marratan min Muḥammadikum hādā wa-kāna jaqūlu inna al-rusul ṭawalat 'alā al-umam al-ṭuruq ilā Allāh fa-lamā balagha al-mālikī dālika ḡhaḍiba wa-džaddada al-ḡukm bi-qatlihi thumma ichtafā al-maḡkūr wa-tawadždžaha ilā Mišr...²¹²

Al-Bādžirbaqī byl za své rouhání předvolán k málikovskému soudci, a ačkoliv se snažil o pokání, soudce jej odsoudil k smrti. S pomocí svého bratra se však odsouzený schovával, dokud jej ḡanbalovský soudce [Aḡmad Ibn 'Umar al-Maḡdīsī, pozn. aut.] Taqī al-Dīn nezprostil viny a neušetřil jeho život. Jakmile se o tom však dozvěděl málikovský soudce, rozzlobil se a trest smrti obnovil. Al-Bādžirbaqī v tento moment však již nečekal – rozhodl se zmizet a zamířil do Egypta, aby se rozsudku vyhnul.

Jak je v tomto případě možné vidět, ačkoliv se obžalovaný snažil získat odpuštění, málikovský soudce se nedal přesvědčit, a i tak nařídil vykonání trestu smrti. V pramenech se k těmto rozhodnutím nevyskytují žádné komentáře – je tedy možné, že autoři tyto rozsudky

²¹¹ Ibn Ḥadžar al- 'Asqalānī, 4: 47.

²¹² Ibn Ḥadžar al- 'Asqalānī, 5: 261.

brali jako určitou běžnou praxi, či že sami zastávali názor, že výběr trestu byl v daném případě spravedlivým rozsudkem.

O podobném případě se můžeme dočíst i v osudu Nāšira Ibn 'Abī al-Faḍl al-Šālihīho (666/1267-726-1325):

„...fa-šāra jaqa 'u minhu kalimāt mu 'aḍḍila (...) thumma farra ilā Ḥalab fa-džarā 'alā 'ādātihī fī l-šaṭaḥ fa-ankara 'alajhi Kamāl al-Dīn Ibn al-Zamalkānī wa-huwa jawma 'da qāḍī Ḥalab fa-qabaḍa 'alajhi wa-arsalahu muqajjadan ilā Dimašq fa-qāmat 'alajhi al-bajjina bi-l-zandaqa 'inda al-qāḍī Šaraf al-mālikī wa-a 'dara ilajhi fa-mā abdā 'uzran bal tašahhada wa-šallā rak'atajn wa-džahada bi-tillāwa al-Qur'ān thumma ḍuribat 'unqahu wa-dālika fī Rabī' al-Awwal sanat 726, wa-juqālu anšada ḥīna qadami li-juqta. “²¹³

V Aleppu se Al-Šālihī následně dostal do sporu s místním soudcem Kamāl al-Dīnem Ibn al-Zamalkānīm, který jej zatkł a svázaného jej nechal dopravit do Damašku. Zde byl konfrontován s důkazy a obviněním z hereze. Málíkovský soudce po odsouzeném žádal omluvu, ten se však neomluvil, jen se začal modlit a pokoušel se o recitaci Koránu. Popraven byl roku 726, k čemuž Ibn Ḥadžar dodává, že se říkalo, že při pochodu na smrt recitoval. I zde je tak možné vidět, že Málíkovci herezi vskutku trestali rozsudky smrti.

Všechny tyto případy ukazují, že málokterý případ skončil zproštěním viny ze strany málíkovských soudců. I Rapoport ve své studii prezentuje tabulku soudních přelíčení týkajících se hereze, v níž prezentuje popravené a zproštěné viny u soudců s různou právní příslušností.²¹⁴ Z této tabulky vyplývá, že ve 22 případech z 26 došlo k popravě odsouzeného, a že v 18 z těchto 22 poprav se jednalo o rozsudek málíkovského soudce. Ve zbylých případech poprav se jedná o rozsudek ḥanbalovců, o všech zproštění viny poté naopak rozhodli soudci ze šāfi'ovského a ḥanafijského maḍhabu. Tito soudci obvykle přijali odvolání, pokud si však mysleli, že obžalovaný zasluhuje trest smrti, převedli tento případ na soudce málíkovského, čímž se do jisté míry dalo např. zajistit politické stability.²¹⁵

V tomto ohledu se jedná o významný následek změny v přístupu k posuzování jednotlivých právních případů, k němuž došlo v období 12. století. Důraz se tehdy začal klást na tradiční názory (*taqlīd*) a soudcům a právníkům bylo doporučováno při hodnocení jednotlivých případů a vydávání rozsudků striktně následovat názory dřívějších autorit, spíše

²¹³ Ibn Ḥadžar al-'Asqalānī, 6: 152.

²¹⁴ Rapoport 2003, 224.

²¹⁵ Rapoport 2003, 224-225.

než se soustředit na vlastní názor a snažit se posuzovat každý případ individuálně (*idžtihād*). Rapoport udává, že šlo v tomto ohledu o snahu o jednotnost a potlačení svévole některých soudců, avšak právě v kombinaci s monopolem jedné právní školy tak také docházelo k omezení určitých sfér práva. Jmenování čtyř rovnocenných hlavních *qāḍī* tuto situaci rozřešilo a umožnilo právě výše zmíněnou „dělbou práce“. Soudci tak začali v případech potřeby překládat případy mezi sebou, pokud se jednalo o případ v rámci kompetencí daného *maḍhabu*.²¹⁶

Právě tento typ předání případu se nachází u Ibn al-Džazarīho. Jde o velmi známý případ šīʿitského učenice jménem Muḥammad Ibn Makkī al-Džizīnī (734/1333-786/1384), který však v Damašku vystupoval jako příslušník šāfiʿovské školy.²¹⁷ Tento učenec měl být souzen původně soudcem ze šāfiʿovského *maḍhabu*, avšak ten se rozhodl předat případ soudci málíkovskému:

„...*qāmat ʿalajhi al-bajjina bi-ārāʿihi fa-ʿuqida lahu madžlis bi-Dimašq wa-uḍtirra fa-iʿtarafa li-jaḥkuma bi-islāmihi al-šāfiʿī mā ḥakama wa-džaʿala amrahu ilā al-mālikī fa-ḥakama bi-irāqat dammihi ḍarabat ʿunuqahu taḥta al-qalʿat bi-Dimašq...*“²¹⁸

V tomto případě se pro odsouzeného jednalo opravdu o otázku života a smrti. Málíkovský soudce rozhodl, že za své názory zaslouží trest smrti, a tak byl al-Džazīnī popraven u damašské citadely.

V pramenech se však objevují i případy zproštění viny, konkrétně v jednom případě u učenice, který byl z rukou málíkovského soudce obhájen. Tímto, dá se říci, že šťastlivcem byl Muḥammad Ibn Aḥmad al-Asʿirdī al-Dimašqī (685/1286-749/1348):

„...*wa-takallama ʿalā al-nās ʿalā ṭarīq al-Šādlīja fa-ṭāra lahu bi-dālika šīt ʿaẓīm walākinnaḥu ḍabaṭat ʿalajhi kalāmāt ʿalā ṭarīq al-ittihādīja fa-qāma ʿalajhi al-fuqahāʿ wa-ḥaḍara ilā madžlis al-qāḍī Džalāl al-Dīn al-Qazwīnī wa-idʿā ʿalajhi ʿindahu wa-intašara lahu Ibn Faḍl Allāh ilā an istanfada min jadi al-qāḍī al-mālikī Šaraf al-Dīn ʿĪsā al-Zawāwī baʿda an manaʿa min al-kalām...*“²¹⁹

---

²¹⁶ Rapoport 2003, 220-221.

²¹⁷ Winter, Stefan H., “Shams Al-Dīn Muhammad Ibn Makkī; al-Shahīd al-Awwal; and the Shīʿah of Syria“, in *Mamluk Studies Review III*, (The Middle East Documentation Center, 1999).

²¹⁸ Ibn al-Džazarī, 2: 265.

²¹⁹ Ibn Ḥadžar al-ʿAsqalānī, 5: 60.

Opět se jedná o učence, který se kvůli svým výrokům dostal do potíží s právem. Byl obviněn jinými právníky a předveden před soud Džalāl al-Dīn al-Qazwīnīho. Na pomoc mu však přišel Ibn Faḍl Allāh, který jej u málíkovského soudce obhájil.

Věškeré případy týkající se působení málíkovců se však netýkají pouze jejich soudnictví a rozsudků nad heretiky a kacíři. Ibn Ḥidždžī zmiňuje případ právní otázky, týkající se rozšíření mešity al-Qašab:

„Wa-lajlat awwalihi [Ramadān 812, pozn. aut.] waqa ‘ bajna al-qāḍī al-mālikī wa-bajna Ibn al-Ḥisbānī al-mubāšir li-qāḍā’ al-šāfi‘īja bi-sabab anna masdžid al-Qašab qašada tawsi‘atahu min džiḥat al-qibla min arḍ chāniq wa-mārī wa-anna al-mālikī jaḥkumu bi-achḍī al-arḍ bi-qīmatihā qahran wa-māna‘ahu al-qāḍī Šihāb al-Dīn fa-džarat bajnahumā umūr thumma waqa ‘a ašjā’ fa-kutibat ‘alā al-fatawā ba‘da murādža‘at kutub al-mālikīja wa-istaqarra al-džawāb fihā ‘alā al-man‘i‘inda al-mālikīja ‘alā mā bajjanathu al-fatawā.“²²⁰

V této otázce málíkovský soudce původně zastával názor, že se se sporná půda může pro účely rozšíření zabrat i nuceně, avšak v tom mu odporoval [ḥanafijský, pozn. aut.] soudce Šihāb al-Dīn. Následkem tohoto rozporu došlo k vydání několika fatew a málíkovský soudce si musel správné řešení ověřit v knihách.

Tyto zprávy a záznamy obsažené ve zkoumaných biografických slovnících a kronikách, ač co do počtu sporé, nám pomáhají dotvořit konkrétnější představu o roli málíkovské komunity a jejích členů v damašské společnosti. Dokazují, že málíkovští soudci byli její součástí, zajišťující určitý segment místního soudnictví. Málíkovci očividně trestali projevy odklonu od víry velmi přísně, jelikož ve většině zde zkoumaných případů jejich soud končí vynešením rozsudku smrti.²²¹ Málíkovští právní odborníci poté tvořili součást místní právní scény a podíleli se na řešení právních otázek a vydávání fatew. Důkazem pro tento fakt nemusí být pouze výše zmíněné právní a soudní případy, ale i již zmíněné čtyřfatwy, v nichž měl názor málíkovského právního odborníka stejnou váhu jako názory představitelů ostaních právních škol.

---

²²⁰ Ibn Ḥidždžī, 2: 907.

²²¹ Stále se však nejedná o signifikantní počet případů, a tak nelze tyto výsledky obecně generalizovat.

Závěr

V práci se podařilo získat, ač ne zcela vyčerpávající, tak přinejmenším částečný obraz, přibližující realitu málíkovského působení v Damašku v období 8./14.-9./15. století. Tento obraz, ač ne zcela dokonalý, nám přibližuje realitu místního málíkovského působení. Na základě personálního a profesního složení této komunity se objasnily některé důvody, které její členy lákaly do města, a na konkrétních příkladech poukázat na místa a projevy jejich každodenních interakcí.

Celkem se v rámci zkoumaného období podařilo nalézt 57 osob, které prameny označují za málíkovce působící v Damašku v daném časovém rozmezí. Práce přinesla konkrétní data o původu málíkovských učenců v Damašku. Z nich vyplývá, že převážnou většinu damašských málíkovců tvořili učenci příchozí z islámského západu – al-Andalusu a Maghribu, nebo učenci z jiných míst mamlúckého sultanátu. Jejich právní příslušnost poté byla právě tím, co je v mamlúckých pramenech odlišovalo od ostatních přidáním nisby *al-mālikī* nebo vložení formule uvádějící, že daný učenec působil v málíkovském maḏhabu. Druhotně je šlo identifikovat nisbou poukazující na oblast, z níž mohl původně pocházet, což převážně u osob ze severní Afriky a al-Andalusu naznačovalo příslušnost k málíkovské právní škole. Tento jev je následkem pocitu určité kulturní odlišnosti, vnímané pohledem z jiné perspektivy mamlúckých autorů.

O rodilých Damaščanech se v pramenech téměř žádné zmínky nevyskytovaly. Analýzou fatew a zapojení málíkovců do systému čtyř soudnictví se však prokázalo, že existovaly segmenty málíkovské komunity, jejichž přítomnost v Damašku zůstala stranou pozornosti mamlúckých historiků. Mohlo tak jít o učence, u nichž nemusí být konkrétně zmíněna náležitost k málíkovskému maḏhabu, o osoby, u nichž je tato právní příslušnost zaznamenána, avšak neobjevuje se zmínka o jejich působení v Damašku, ale jde i o osoby, které neupoutaly pozornost autorů a ti o nich a jejich damašských aktivitách neměli žádné informace. Tato slepá místa je poté možné zkoumat například pomocí rukopisů napsaných v Damašku, jako byl příklad Ibn Simāka, či studijních certifikátů daných osob jako u Ibn Majmūna, nebo právě fatew, v nichž figuroval málíkovský muftí. Zde je na místě podotknout, do jaké míry by se početní pohled změnil právě třeba využitím certifikátů. I tyto nezaznamenané málíkovce je tak nutné brát v potaz při formování představ o místní komunitě.

Rovněž se v rámci sociální dynamiky Damašku v období 8./14.-9./15. století podařilo definovat osoby jakých profesí tvořili zkoumané málíkovské elity a kde hledali své uplatnění.

Především šlo o náboženské učence, *'ulamā'*, kteří se ve městě věnovali mnoha různým vědním oborům s různou mírou profesionality – prameny zmiňují studenty, učitele i učence vykonávající různé placené pracovní pozice. Nejčastěji zastávali posty soudců, znalců práva, muftíů, tradentů hadíthů či recitátorů Koránu. Působení na profesních postech nebylo nijak časově či početně limitované, jelikož se jejich množství a doby držení v jednotlivých případech lišilo.

Placené posty poté v mnohých případech představovaly důvod, proč málikovští *'ulamā'* do Damašku vůbec přicházeli. Další motivací k příchodu a případnému usazení se na východě bylo i politické ovzduší islámského západu či jedna ze zastávek na cestě za věděním. Někteří příchozí učenci ze západu se v Damašku či jiném z měst mamlúckého sultanátu i usídlili a do rodné země se již nevrátili a jejich potomci poté založili místní málikovské rody.

Již méně se však díky limitům pramenů podařilo zmapovat vnitřní dynamiku málikovské komunity, tj. fungování jedinců v rámci vlastní skupiny. Souvisí to i s menší pozorností, kterou mamlúčtí autoři věnovali platformám pro tyto interakce a budování vzájemných osobních vztahů. Málikovské studijní prostory *madras* či *mešit*, v nich zkoumaní *'ulamā'* působili i pracovně, stály na okraji jejich zájmu. Společné studium či působení navíc nemuselo být vázané na konkrétní prostory, ale i na studijní skupiny, nezávislé na pevné instituci.

Naopak osobní stránka a osobní charakteristiky jednotlivých učenců přitahovaly pozornost mamlúckých autorů. Ty se mohou zdát místy podobné a nepřilíš vypovídající, avšak jedná se o cílenou strategii při předávání vědomostí, jelikož tyto podobnosti mají za úkol zdůraznit kontinuitu a homogenitu *'ulamā'* jako jednotné společenské vrstvy.

Hlavním důkazem významu málikovských soudců a právníků byla potřeba přítomnosti málikovského soudce. V získaném korpusu se kromě biografí jednotlivých málikovců totiž objevují i příběhy a případy z jejich praktického působení ve městě, které napomáhají určit jejich roli mezi ostatními damašskými náboženskými elitami. Autoři zmiňují soudní přelíčení či řešení právních otázek, na jejichž výsledcích lze demonstrovat existenci jisté stálé místní málikovské komunity a pevnou pozici málikovských soudců, kteří tvořili významnou část damašské soudní scény.

Málikovská komunita se svým charakterem částečně lišila od ostatních *madḥabů*. Nebyla ani majoritní jako *šāfi'ovci*, opřena o vládnoucí elitu jako *ḥanafité*, a neměla ani vlastní čtvrť jako *ḥanbalovci*. Vzhledem k velkému poměru příchozích učenců tvořila však

dynamickou a proměnlivou komunitu a tím se odlišovala od ostatních právních škol. I přes tyto rozdíly však málikovské elity zapadaly do místní náboženské scény, která to svou sociální dynamikou umožňovala, a v některých aspektech ji i doplňovaly. Role málikovských učenců na tomto území by tak neměla být marginalizována, i jako pouhá menšina tvořili významný segment damašské společnosti.

Bibliografie

Prameny

- Ibn al-Aḥmar, Abū al-Walīd Ismāʿīl, *Nathīr al-jumān fī shiʿr man nazamanī wa-ıyyāhu al-zamān*, ed. by Muḥammad Riḍwān al-Dāya, Beirut: Muʿassasat al-Risāla, (1987).
- Al-Birzālī, ʿAlam al-Dīn al-Qāsim Ibn Muḥammad ibn Yūsuf, *Muqtafī ʿalá kitāb al-Rawdatayn al-maʿrūf bi-Tārīkh al-Barzālī*. Edited by ʿUmar ʿAbd al-Salām Tadmurī. 4 vols. Beirut: al-Maktabah al-ʿAṣrīyah, 2006.
- . *Wafajāt al-Birzālī*
- Ibn al-Džazarī, Muḥammad, *Kitāb ghājat al-nihāja fī ṭabaqāt al-qurrāʾ*. Eds. Gotthelf Bergsträsser a Otto Pretzl. Káhira: Druckerei as-saʿāda, and Leipzig: Deutsche Morgenländische Gesellschaft in Kommission bei F. A. Brockhaus, 1933-1937.
- Ibn al-Furāt, Muḥammad, *Taʾrīḥ al-duwal wa-l-mulūk*. Eds. Qusṭanṭīn Zurajq a Nadžlā ʿIzz al-Dīn. Vols. 7-9. Beirut: American University of Beirut Press, 1936-1942.
- Ibn Farḥūn, Ibrāhīm, *al-Dībādž al-mudhahhab fī maʿrifat aʿjāb ʿulamāʾ al-maḡhab*. Ed. Muḥammad al-Aḥmadī Abū al-Nūr. 2 vols., Káhira: Dār al-turāth, 1974.
- Ibn Ḥadžar al-ʿAsqalānī, Aḥmad, *al-Durar al-kāmina fī aʿjāb al-miʿa al-thāmina*. Ed. Muḥammad Sajjid Džād al-Ḥaqq. 5 vols., Káhira: Dār al-kutub al-ḥadītha, 1966-1968.
- Ibn Ḥidždžī, Šihāb al-Dīn, *Tārīḥ Ibn Ḥidždžī*. Ed. Abū Jaḥjá ʿAbd Allāh al-Kundarī. 2 vols., Beirut: Dār Ibn Ḥazm, 2003.
- Al-Nuʾaymī, ʿAbd al-Qādir ibn Muḥammad, *al-Dāris fī Taʾrīkh al-Madāris*. Edited by Ibrāhīm Shams al-Dīn. 2 vols., Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmīyah, 1990.
- Ibn Qāḍī Šuhba, Taqī al-Dīn, *Taʾrīḥ Ibn Qāḍī Šuhba*. Ed. ʿAdnān Darwīš. 4 vols., Dimašq: Institut français de Damas, 1977-1997.
- al-Subkī, Taqī al-Dīn Abū al-Ḥasan ʿAlī ibn ʿAbd al-Kāfī ibn Tammām (1284-1355). *Fatāwá al-Subkī*. Edited by Ḥusām al-Dīn al-Qudsī. 2 vols. Beirut: Dār al-Jīl, 1992.

Rukopisy

Istanbul, Süleymaniye, Carullah1509, f. 18b.

Literatura

- Assmann, Jan, a John Czaplicka. "Collective Memory and Cultural Identity". *New German Critique*, č. 65 (1995): 125–33.
- Berkey, Jonathan Porter. *The transmission of knowledge in medieval Cairo: a social history of Islamic education*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1992.
- Castro León, Víctor de. „Ibn al-Khaṭīb and His Mamluk Reception". In *New Readings in Arabic Historiography from Late Medieval Egypt and Syria: Proceedings of the themed day of the Fifth Conference of the School of Mamluk Studies*, 2021.
- Conermann, Stephan a Suad Saghbini, "Awlad Al-Nas as Founders of Pious Endowments: The Waqfiyah of Yahya Ibn Tughan al-Hasani, in *Mamluk Studies Review* VI, (The Middle East Documentation Center, 2002), 24.
- Escovitz, Joseph H. "The establishment of four chief judgeships in the Mamlūk empire." *Journal of the American Oriental Society* (1982).

- Fischel, Walter J. *Ibn Khaldūn in Egypt. His Public Functions and His Historical Research (1382-1406): A Study in Islamic Historiography*. Berkeley: University of California Press, 1967.
- Frenkel, Yehoshua. "Is there a Mamlūk Culture?" In *Stephan Conermann, ed., Ulrich Haarmann Memorial Lecture*, 5–30. Berlin: EBVerlag, 2014.
- . "Muslim Travellers to Bilad al-Sham (Syria and Palestine) from the Thirteenth to the Sixteenth Centuries: Maghribi Travel Accounts," in Sarah Searight and Malcolm Wagstaff, eds., *Travellers in the Levant: Voyagers and Visionaries* (Durham: ASTENE, 2001), 109-120.
- Gharaibeh, Mohammad. "Narrative Strategies in Biographical Dictionaries: The ad-Durar al-Kāmina of Ibn Ḥaġar al-'Asqalānī - a case study". In *Mamluk Historiography Revisited - Narratological Perspectives*, Stephan Conermann. Mamluk Studies. V&R Unipress, 2018.
- Gilbert, Joan E. "Institutionalization of Muslim Scholarship and Professionalization of the 'Ulamā' in Medieval Damascus". *Studia Islamica*, č. 52 (1980): 105–34.
- Guo, Li. „Mamluk Historiographic Studies: The State of the Art". In *Mamlūk Studies Review*, 15–43. 1. Middle East Documentation Center, University of Chicago, 1997.
- Hirschler, Konrad. "Studying Mamluk Historiography. From Source-Criticism to the Cultural Turn". In *Ubi Sumus? Quo Vademus? Mamluk Studies - State of the Art*, 159–86. Mamluk Studies 3. Göttingen: V & R Unipress, Bonn Univ. Press, 2013.
- Hopkins, J.F.P., "Ibn Farḥūn", in: *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, 763.
- Chamberlain, Michael. *Knowledge and Social Practice in Medieval Damascus, 1190-1350*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Ben Cheneb, M., "Ibn al-Djazarī", in: *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, 753.
- Kosei, M. (2002). What Ibn Khaldun Saw: The Judiciary of Mamluk Egypt. *Mamluk Studies Review*, 6, 109-131.
- Lapidus, Ira M. *A History of Islamic Societies*. 3. vyd. Cambridge University Press, 2014.
- . *Muslim Cities in the Later Middle Ages*. Cambridge University Press, 1984.
- Little, Donald P. "A Comparison of al-Maqrīzī and al-'Aynī as Historians of Contemporary Events". In *Mamlūk Studies Review*, 205–15. 7 (2). Middle East Documentation Center, University of Chicago, 2003.
- . "Al-Ṣafadī as Biographer of His Contemporaries". In *Essays on Islamic Civilization: Presented to Niyazi Berkes*, Donald P. Little, 190–210. Brill, 1976.
- Massoud, Sami G. "Ibn Qāḍī Shuhba's 'Al-Dhayl Al-Muṭawwal': The Making of An All Mamluk Chronicle". *Quaderni di Studi Arabi* 4 (2009): 61–79.
- . *The chronicles and annalistic sources of the early Mamluk Circassian period*. Boston: Brill, 2007.
- Miura, Tori. *Dynamism in the Urban Society of Damascus: The Ṣālihiyya Quarter from the Twelfth to the Twentieth Centuries*. Islamic area studies. Leiden: Brill, 2016.
- Meloy, J. "Awlad al-Nas", *The Encyclopaedia of Islam Three*, 184-85, 2007.
- Al-Munadẓdīd, Salāh al-Dīn, Ḥarīq al-Dẓāmi' al-Umawwī bi-Dimašq sanat 740 h., in *Madžallat Madžma' al-'ilmī al-'arabī* 1/31, 35-47, Dimašq 1956.
- Rapoport, Yossef. "Legal Diversity in the Age of Taqlīd: The Four Chief Qāḍīs under the Mamluks". *Islamic Law and Society* 10, č. 2 (2003): 210–28.
- Sabraa, Tarek. "Ibn Qāḍī Shuhba (1377–1448): His Life and Historical Work". In *New Readings in Arabic Historiography from Late Medieval Egypt and Syria: Proceedings of the Themed Day of the Fifth Conference of the School of Mamluk Studies*, ed. Jo van Steenberg a Maya Termonia. Brill, 2021.

- Van Steenbergen, Jo. "Introduction History Writing, Adab, and Intertextuality in Late Medieval Egypt and Syria: Old and New Readings", In *New Readings in Arabic Historiography from Late Medieval Egypt and Syria*, 1-29. Leiden, Brill, 2021.
- Wadad al-Qadi. "Biographical Dictionaries as the Scholars' Alternative History of the Muslim Community". In *Organizing Knowledge: Encyclopaedic Activities in the Pre-eighteenth Century Islamic World*, P.G. Endress a A. Filali-Ansary, 23–75. Islamic Philosophy, Theology. Brill, 2006.
- Wiederhold, Lutz. "Legal-Religious Elite, Temporal Authority, and the Caliphate in Mamluk Society: Conclusions Drawn from the Examination of a ‚Zahiri Revolt‘ in Damascus in 1386". *International Journal of Middle East Studies* 31, č. 2 (1999): 203–35.
- . "Some Remarks on Mālikī Judges in Mamluk Egypt and Syria". In *Die Mamlūken Studien Zu Ihrer Geschichte Und Kultur ; Zum Gedenken an Ulrich Haarmann (1942-1999)*, Stephan Conermann a Anja Pistor-Hatam (Hrsg.), 403–13. Asien Und Afrika 7. Hamburg: Schenefeld: EB-Verlag, 2003.
- Winter, Michael. "The judiciary of late Mamluk and early Ottoman Damascus: The administrative, social and cultural transformation of the system", in *History and society during the Mamluk period (1250-1517)*, ed. Stephan Conermann. Bonn University Press 2014.
- Winter, Stefan H. "Shams Al-Din Muhammad Ibn Makki; al-Shahid al-Awwal; and the Shi'ah of Syria". in *Mamluk Studies Review* III, 1999, The Middle East Documentation Center (MEDOC), 1999.
- Ženka, Josef. "A Mamlūk-Andalusi Holograph Manuscript of the Former Marīnid Chancellor Muḥammad Ibn Hizb Allāh al-Wādī Āshī (d. 788 H/1386 CE)". In *The Maghrib in the Mashriq*, 477–512. De Gruyter, 2021.